

SEKRETESS

Dokumentet kan antas innehålla uppgifter som skyddas av sekretess enligt 18 kap. 1 § 2 st. 2 p. offentlighets- och sekretesslagen.

Se sidan 6.

Sexualbrott (del 2)

Sexualbrott mot vuxna – ett metodstöd

Rättslig vägledning 2024:10
Utvecklingscentrum
November 2024
Uppdaterad oktober 2025

Innehållsförteckning

1	Inledning och syfte.....	5
1.1	Avgränsningar.....	6
2	Förundersökningens inledning.....	7
2.1	Förundersökningsledning.....	7
2.2	Tidigt åklagarinträde.....	7
2.3	Initiala utredningsåtgärder.....	8
2.4	Rubricering och preliminär gärningsbeskrivning.....	9
2.5	Säkrande av skadestånd – förvar och kvarstad.....	10
2.6	Beslut om upptagning av biometriska underlag för registerändamål.....	12
2.7	Utvisningsfrågor.....	13
3	Allmänt om spårsäkring vid sexualbrott.....	14
4	Målsägandeförhöret.....	16
4.1	Målsägandebiträde.....	16
4.2	Ett eller flera förhör med målsäganden.....	16
4.3	Målsägandeförhörets innehåll.....	18
4.4	Ett gott bemötande.....	20
5	Bevisning med fokus på målsäganden.....	21
5.1	Spårsäkring, undersökning och provtagning av målsägande.....	21
5.2	Skadedokumentation av målsägande.....	22
5.2.1	Undersökning.....	22
5.2.2	Journaler och utfärdande av rättsintyg.....	22
5.2.3	Fotografier av skador.....	23
5.3	Beslag av kläder från målsäganden.....	24
5.4	Målsägandens mobiltelefon.....	25
5.5	Tidigare anmälningar gjorda av målsäganden.....	26
6	Förhör med den misstänkta personen.....	27
6.1	I vilka fall bör förhör hållas?.....	27
6.2	Frihetsberövande.....	28
6.3	Offentlig försvarare.....	29
6.4	Misstankeförhörets innehåll.....	29
7	Bevisning med fokus på den misstänkta personen.....	31
7.1	Vittneskonfrontation.....	31

7.2	Kroppsbesiktning	31
7.3	Husrannsakan och beslag.....	32
8	Bevisning med fokus på brottsplatsen	33
9	Övrig bevisning.....	35
9.1	Dörrknackning	35
9.2	Larmsamtal och händelserapport.....	35
9.3	Polisens dokumentation vid ingripandet	35
9.4	Övervakningskameror	36
9.5	Vittnen	36
9.6	Hemliga tvångsmedel.....	37
10	Hantering av spårmaterial och beställning av analyser	38
10.1	Polisens hantering av spårsäkringssatser.....	38
10.2	Beställning hos NFC	39
10.3	RMV – rättskemi	40
10.4	Spår och prover i nedlagda förundersökningar.....	40
11	Bevisvärdering i mål om sexualbrott	42
11.2	Balkongmålets bevisvärderingsmodell i mål om sexualbrott.....	44
11.3	Åtal som omfattar ett obestämt antal gärningar.....	44
12	Särskilda utmaningar	46
12.1	Våld i samband med sex	46
12.1.1	Målsägandens deltagande – en följd av våld.....	47
12.1.2	Våld vid frivilligt deltagande i en sexuell handling.....	47
12.1.3	Våld vid bristande frivillighet till den sexuella handlingen.....	48
12.1.4	Frivilligt deltagande i den sexuella handlingen och samtycke till våld – BDSM.....	48
12.2	Invändningar om bristande uppsåt p.g.a. sexsomni	50
12.3	Målsägande med osynliga funktionsnedsättningar	51
12.4	Hedersproblematik.....	53
12.5	Våldtäkt eller sexuellt övergrepp vid sexköp	53
13	Skadestånd.....	56
14	Sekretessfrågor	58
14.1	Under förundersökningen och vid åtal.....	58
14.2	Under rättegången	58
14.3	Nedlagda förundersökningar	58
14.3.1	Nedlagd förundersökning men åtal väcks för andra brott	58
14.3.2	Beslutsmotivering	60
15	Jurisdiktion vid brott utomlands.....	61

16	Avslutning av förundersökningen.....	63
16.1	Förundersökningen läggs ned	63
16.2	Förundersökningsprotokoll och slutunderrättelse	63
17	Åtalet.....	65
17.1	Sekretessfrågor.....	65
17.2	Gärningsbeskrivning	65
17.3	Utvisningsyrkande	66
17.4	Åberopande av tidiga förhör	66
	Checklista – inledande förundersökningsåtgärder	67

Vägledningen är uppdaterad i oktober 2025 med anledning av ändringarna den 1 juli 2025 i 6 kap. brottsbalken (BrB) om brott mot barn i åldern 15–17 år. Uppdateringen avser också ny praxis och uppdaterade metodstöd hos polisen, m.m. Därutöver har vissa redaktionella ändringar gjorts.

1 Inledning och syfte

Samlade erfarenheter från den operativa verksamheten har gjort att polis och åklagare har kunnat identifiera vissa framgångsfaktorer i utredningar om brott i parrelation, brott mot barn och sexualbrott. Dessa framgångsfaktorer har samlats i ett uppdaterat metodstöd som finns sammanfattat i den rättsliga vägledningen Räv 2023:6 *SUB – utredningsmetod för särskilt utsatta brottsoffer*. SUB-metoden är ett övergripande metodstöd som kompletteras av fördjupade rättsliga vägledningar för de olika brottstyperna.

Denna rättsliga vägledning (Räv) är en del av det samlade stödet för utredningar om sexualbrott. Den innehåller närmare vägledning om utredningsmetodiken vid utredningar om sexualbrott mot vuxna.

Då utredningsmetodiken och de rättsliga frågor som åklagaren kan ställas inför under en utredning om sexualbrott skiljer sig åt beroende på om målsäganden är ett barn eller en vuxen, kompletteras denna vägledning av ett metodstöd för utredningar om sexualbrott mot barn. Vid sexualbrott mot barn i åldern 15–17 år tillämpas, beroende på omständigheterna i det enskilda fallet, i vissa fall vuxenbestämmelserna och i andra fall barnbestämmelserna. (Se vidare Räv (del 1) kapitel 6.)

Övergripande teoriavsnitt avseende sådana lagstiftnings- och rubriceringsfrågor som i stor utsträckning är generella vid utredningar om sexualbrott återfinns därutöver i en till metodstöden kompletterande rättslig vägledning.

Sammanfattningsvis har det samlade stödet delats in i tre olika delar:

Räv 2024:9 *Sexualbrott (del 1) Lagstiftnings- och rubriceringsfrågor*

Räv 2024:10 *Sexualbrott (del 2) Sexualbrott mot vuxna – ett metodstöd*

Räv 2024:11 *Sexualbrott (del 3) Sexualbrott mot barn – ett metodstöd*

De rättsliga vägledningarna är i stor utsträckning en nyproduktion. Vägledningarna ska kunna fungera som en introduktion i ämnet för åklagare som är nya inom området eller som saknar större erfarenhet av att arbeta med sexualbrott t.ex. åklagare som enbart kommer i kontakt med sexualbrott i samband med jour och häktningsberedskap. Tanken är också att mer erfarna åklagare ska kunna använda de rättsliga vägledningarna som ett stöd för minnet och som referensverk i vissa delar. Polismyndigheten har också tagit fram checklistor för initiala utredningsåtgärder inom SUB-området, vilket inkluderar sexualbrott.¹

---

¹ Checklistor för initiala utredningsåtgärder vid brott mot särskilt utsatta brottsoffer A.249.354/2023.

Åklagarmyndigheten och Polismyndigheten har inte längre myndighetsgemensamma dokument. Samverkan har dock skett med Polismyndigheten genom att myndigheten har informerats om arbetet och beretts möjligheter att lämna synpunkter.

Observera att delar av innehållet i detta dokument kan omfattas av **sekretess** enligt 18 kap. 1 § 2 st. 2 punkten offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) (OSL). Sekretesskälens bör således noga övervägas, och en sekretessprövning alltid göras, innan dokumentet delas med personer utanför myndigheten.

En sekretessprövad version av denna vägledning finns på ämnessidan.

1.1 Avgränsningar

Rättsliga vägledningar som kompletterar detta metodstöd är:

RäV 2023:6 *SUB – utredningsmetod för brott mot särskilt utsatta brottsoffer*
RäV 2023:9 *Brott mot barn*
RäV 2022:3 *Barnförhör m.m. Även något om förhör med vuxna med osynliga funktionsnedsättningar*
RäV 2023:5 *Barnpornografibrott – ett metodstöd*
RäV 2022:20 *Preskription av sexualbrott mot barn och barnpornografibrott*

Frågor om kriminalteknik i allmänhet och säkring av fysiska spår behandlas i RäV 2022:31 *Forensiska undersökningar*.

Vägledning i generella frågor om bevisinhämtning i it-miljö återfinns i *It-guiden* på ämnessidan It och brott på Rånet.

Sammanställningar av praxis från Högsta domstolen och hovrätterna finns på Rånets ämnessidor; *Brott mot barn (FUK)* och *Sexualbrott mot vuxna*.

Nuvarande och tidigare lagtext rörande sexualbrott återfinns i en bilaga till RäV 2022:20 *Preskription av sexualbrott mot barn och barnpornografibrott*.

2 Förundersökningens inledning

2.1 Förundersökningsledning

Frågor om ledning av förundersökningen regleras närmare i Åklagarmyndighetens föreskrifter och allmänna råd om ledning av förundersökning i brottmål.² I huvudsak innebär detta att:

Åklagaren är förundersökningsledare

- vid misstanke om sexualbrott där målsäganden fyllt 18 år vid gärningen och det finns någon som är skäligen misstänkt
- då målsäganden var 15–17 år vid gärningen och brottsmisstanken innefattar en sexuell handling även om det inte finns någon som är skäligen misstänkt
- då brottsmisstanken innefattar våld eller hot mot närstående, även om misstankegraden inte når upp till skälig misstanke.

Förundersökningar avseende misstanke om sexuellt ofredande anses vara av enkel beskaffenhet och leds i regel av polis. Sexuellt ofredande innefattar inte en sexuell handling, varför åklagaren inte heller behöver vara förundersökningsledare då målsäganden var 15–17 år vid brottet.³

Den 1 augusti 2022 infördes brottsbeteckningen *grovt sexuellt ofredande*. **Utvecklingscentrums uppfattning** är att en förundersökning om grovt sexuellt ofredande sällan kan vara av enkel beskaffenhet.

2.2 Tidigt åklagarinträde

Åklagarinträde bör ske så snart som möjligt och senast 48 timmar efter anmälningstillfället vid åklagarledda förundersökningar.⁴ Särskild skyndsamhet föreligger då anmälan gjorts i nära anslutning till brottstillfället, dels för att åklagaren snabbt ska kunna ta ställning till frågan om tvångsmedel, dels för att inte förlora möjligheten att säkra teknisk bevisning.

Det är inte ovanligt vid sexualbrott att anmälan görs först då det har passerat en sådan tid att det inte längre är relevant att säkra teknisk bevisning genom spårsäkring på målsägande, misstänkt eller brottsplats. Även om det i dessa fall sällan är nödvändigt att vidta några åtgärder under jourtid ska åklagar-

---

² ÅFS 2005:9 (fördelningscirkuläret).

³ A.a. 6 §.

⁴ RåV 2023:6 SUB – utredningsmetod för brott mot särskilt utsatta brottsoffer.

inträdet ske inom 48 timmar från anmälningstillfället. Spårsäkring på målsägande görs i regel upp till 7 dygn från gärningen.⁵

2.3 Initiala utredningsåtgärder

Polismyndigheten har i september 2023 givit ut metodstödet *Checklistor för initiala utredningsåtgärder vid brott mot särskilt utsatta brottsoffer*.⁶ Metodstödet är bl.a. avsett för utredning av sexualbrott och finns på ämnessidan Sexualbrott mot vuxna.

Åklagarens uppgifter i inledningsskedet är främst att:

- ta ställning till *brottsmisstanken, rubricering och misstankegrad* samt kontrollera att brottsmisstanken är rätt registrerad i Cåbra⁷
- formulera en *preliminär gärningsbeskrivning*, se avsnitt 2.4 nedan⁸
- kontrollera vilka *förstahandsåtgärder som är vidtagna av polisen* och vad som återstår med fokus på den bevisning som snabbast kan förstöras⁹
- överväga om *tvångsmedel* ska användas i ärendet, se avsnitt 6.2 nedan
- göra en *framställan om målsägandebiträde* eller särskild företrädare om det inte redan är gjort, se avsnitt 4.1 nedan
- ge *direktiv* för den fortsatta utredningen.

I [bilaga 1](#) presenteras en **checklista** över inledande åtgärder. Listan kan vara ett stöd för åklagaren vid kontroll av polisens förstahandsåtgärder och direktiv om fortsatta utredningsåtgärder. Det bör noteras att listan inte är komplett utan endast utgör en sammanställning av de inledande utredningsåtgärder som vanligtvis behöver vidtas. I vissa ärenden kan det finnas särskilda omständigheter som kräver andra åtgärder. Vilka åtgärder som kan vara aktuella i det enskilda fallet kan också bero på förundersökningsläget i det skede då åklagarinträdet sker, bl.a. har det stor betydelse hur lång tid som gått sedan gärningen ägde rum samt om den misstänka personen är frihetsberövad eller inte.

Även vid brott mot vuxna kan barn vara involverade i en förundersökning på olika sätt. Barnkonventionen är numera lag och gäller för alla ärenden. I

---

⁵ Polismyndighetens riktlinjer för spårsäkring vid sexualbrottsutredningar PM 2023:1 och <https://www.uu.se/centrum/nck/for-yrkesverksamma/webbstodforvarden/omhandertagande-och-sparsakring/omhandertagande-och-sparsakring-efter-sexuellt-overgrepp>.

⁶ Dnr A.249.354/2023.

⁷ Se RåV 2024:9 *Sexualbrott (del 1) Lagstiftnings- och rubriceringsfrågor*, särskilt kap. 10 med bilagor.

⁸ A.a., särskilt kap. 10 och bilaga 6.

⁹ A249.354/2023 avsnitt 2.

polisens *Checklistor för Initiala utredningsåtgärder*, kapitel 5, finns en sammanställning av åtgärder som bör vidtas eller övervägas när barn på något sätt är involverade i ärendet. Observera att *barnfridsbrottet* även omfattar våldtäkt, sexuellt övergrepp och sexuellt ofredande.¹⁰

2.4 Rubricering och preliminär gärningsbeskrivning

Åklagaren bör formulera en preliminär gärningsbeskrivning.

I gärningsbeskrivningen anges om grunden för misstanken består av bristande frivillighet och/eller att det föreligger någon omständighet som utesluter frivillighet.

Åklagaren kontrollerar att den registrerade brottsmisstanken i Cåbra överensstämmer med den misstanke som ska delges den misstänkta personen.

Det övergripande metodstödet SUB anger att preliminära gärningsbeskrivningar bör användas i direktiv under förundersökningen vid mer komplicerade och omfattande utredningar där det ofta finns behov av att gärningsbeskrivningen utformas på ett särskilt sätt.¹¹

Förundersökningar om våldtäkt och sexuellt övergrepp är oftast komplicerade och kräver åtskilliga juridiska överväganden. **Utvecklingscentrums uppfattning** är att åklagaren därför i de flesta fallen bör formulera en preliminär gärningsbeskrivning redan i inledningsskedet. Gärningsbeskrivningen kan sedan justeras vid behov under utredningens gång.

Den preliminära gärningsbeskrivningen tydliggör också för polis och åklagare vilka rekvisit som ska utredas och därmed hur förhören med målsägande, misstänkt och vittnen bör läggas upp. Det är också viktigt att en korrekt brottsmisstanke delges så att den misstänkta personen därigenom får veta vad denne har att försvara sig emot. Utförliga direktiv och preliminära gärningsbeskrivningar har pekats ut som särskilt betydelsefulla för kvaliteten i utredningarna och ökad lagföring.¹²

Vid misstanke om våldtäkt och sexuellt övergrepp är det viktigt att klargöra om misstanken omfattar endast bristande frivillighet eller om det görs gällande att det förelegat en sådan omständighet som utesluter frivillighet, t.ex. om den sexuella handlingen är en följd av våld eller ett otillbörligt utnyttjande av målsägandens särskilt utsatta situation.

---

¹⁰ 4 kap. 3 § BrB.

¹¹ RåV 2023:6 SUB – *utredningsmetod för brott mot särskilt utsatta brottsoffer*.

¹² Tillsynsrapport 2019:1 Våldsbrott i nära relationer och sexualbrott mot vuxna – En gemensam granskning av polisens och åklagarens handläggning s. 70.

Eventuella *yrkanden i andra hand* bör uppmärksammas och läggas till på ett tidigt stadium.

Åklagaren bör i samband med formuleringen av den preliminära gärningsbeskrivningen kontrollera att brottsmisstanken är rätt *registrerad i Cåbra* och vid behov justera denna samt misstankegraden. För att det senare ska framgå av stämningsansökan vilka stycken och punkter som åberopas i respektive lagrum behöver åklagaren också kontrollera att rätt *variant* och *version* av brottsmisstanken är vald i Cåbra.¹³

Att redan inledningsvis skriva in den preliminära gärningsbeskrivningen i en stämningsansökan kan vara ett effektivt sätt att arbeta. Denna kan sedan justeras efter hand och fyllas på med den bevisning som ska åberopas.¹⁴

I RåV 2024:9 *Sexualbrott (del 1) – lagstiftnings- och rubriceringsfrågor* finns stöd för bedömningen av om en gärning utgör ett brott, vilken rubricering som ska väljas och hur gärningsbeskrivningen kan utformas. Vägledningen omfattar även den lagstiftning som var gällande under tiden den 1 april 2005 till den 1 juli 2018.¹⁵

2.5 Säkrande av skadestånd – förvar och kvarstad

I mål om våldtäkt har målsäganden ofta ett högt skadeståndsanspråk. Exempelvis uppgår Brottsoffermyndighetens vägledande schablonbelopp för kränkning vid våldtäkt till 200 000 kr sedan den 1 juli 2022.¹⁶ Se mer om detta i kapitel 13 om skadestånd. Även skadestånd för gärningar som ligger längre tillbaka i tiden kan betinga ett högt belopp på grund av den upplupna räntan.

För att säkra att en misstänkt person inte undandrar sig en framtida betalningsförpliktelse för skadestånd finns en möjlighet att ta dennes egendom i *förvar* och göra en framställan om *kvarstad* till rätten.

---

¹³ Se Val av variant i 6 kap. 1 § BrB, ämnessidan Sexualbrott mot vuxna För val av rätt brottskod hänvisas till [Klassificering av brott](#), som ges ut av BRÅ.

¹⁴ RåV 2023:6 SUB – *utredningsmetod för brott mot särskilt utsatta brottsoffer*.

¹⁵ RåV 2024:9 *Sexualbrott (del 1) Lagstiftnings och rubriceringsfrågor*.

¹⁶ Brottsoffermyndigheten, beslut 2022-11-07 Vägledande kränkingsnivåer för skadehändelser fr.o.m. den 1 juli 2022.

Förutsättningarna för att rätten ska kunna fatta beslut om kvarstad är huvudsakligen att:

- beslutet ska rikta sig mot någon som är skäligen misstänkt för ett brott
- det ska kunna antas att den misstänkta personen kommer att åläggas betalningsskyldighet på grund av brottet
- det skäligen kan befaras att den misstänkta personen kommer att undandra sig betalningsskyldigheten.¹⁷

I avvaktan på rättens beslut om kvarstad får åklagaren ta egendom i förvar.¹⁸

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

En förutsättning för att framställa ett yrkande om kvarstad i rätten är att målsäganden *anmält skadeståndsanspråk* hos förundersökningsledaren eller åklagaren.¹⁹

I praktiken görs framställan om kvarstad endast om målsäganden önskar att ett kvarstadsyrkande ska framställas och även är införstådd med att hen själv måste begära verkställighet av beslutet. Målsägandens inställning i denna fråga klargörs lämpligen med hjälp av målsägandebiträdet.

---

¹⁷ 26 kap. 1 § och 2 §1 st. BrB.

¹⁸ 26 kap. 3 § RB.

¹⁹ 26 kap. 2 § 2 st. RB.

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

Handläggningsstöd vid förvar och kvarstad finns på ämnessidan Brottsutbyte – förverkande, förvar, kvarstad, finansiella utredningar m.m. Kom ihåg möjligheten att ta hjälp av myndighetens åklagarrevisorer.²¹

2.6 Beslut om upptagning av biometriska underlag för registerändamål

En person som är skäligen misstänkt för brott i 6 kap. BrB bör i de flesta fall kroppsbesiktigas genom tagande av DNA-prov i registrerings syfte. Om den misstänkte är anhållen eller häktad ska sådant prov tas.²² Detsamma gäller för fotografering och upptagning av fingeravtryck. Det finns även möjlighet att besluta om andra upptagningar såsom video, röstprov och handstilsprov.²³ Alla dessa beslut får fattas av polisen.²⁴ Att påföljden typiskt sett leder till böter utgör inget hinder mot kroppsbesiktning i registrerings syfte.²⁵

För närmare vägledning om upptagning av biometriska underlag – se Faktablad från UC, juni 2025 *Ny biometrilagstiftning* på ämnessidan Kriminalteknik och forensik.

[Redacted text block]

²⁰ 26 kap. 4 § RB.

²¹ RÄV 2024:8 *Förvar och kvarstad*.

²² 28 kap. 12 a § 1 st. 3 p. samt 2 st. RB.

²³ 28 kap. 14 §.

²⁴ 28 kap. 13 § 1 st. sista meningen och 14 b § sista meningen RB.

²⁵ Prop. 2024/25:37 s. 177.

2.7 Utvisningsfrågor

Om den misstänkta personen inte är svensk medborgare bör åklagaren under förundersökningen utreda om det finns förutsättningar för ett utvisningsyrkande. Vissa åtgärder kan behöva vidtas redan i ett tidigt skede av utredningen.

Sedan den 1 augusti 2022 är grundkravet för utvisning att den tilltalade döms till ett svårare straff än böter samt att det finns risk för fortsatt brottslighet eller att brottsligheten är så allvarlig att utlänningen inte bör få stanna kvar i Sverige.²⁶ Allmän riktlinje för allvarlig brottslighet är enligt lagtexten ett straffvärde om minst sex månader för ett brott eller att brottet annars är av sådan karaktär att utlänningen inte bör få stanna kvar i Sverige. Med *sådan karaktär* menas t.ex. angrepp mot någons liv, hälsa, frihet eller frid eller när brottet annars utgjort en påtaglig integritetskränkning.²⁷ Detta innebär att det ofta finns *grundförutsättningar* för att framställa utvisningsyrkande i mål om sexualbrott då den misstänkta personen inte är svensk medborgare.

För övriga förutsättningar och beskrivning av vilka åtgärder som bör vidtas under förundersökningen hänvisas till RåV 2023:15 *Utvisning*.

---

²⁶ 8 a kap. 1 § utlänningslagen.

²⁷ Prop. 2021/22:224 s. 124.

3 Allmänt om spårsäkring vid sexualbrott

Spårsäkring av målsäganden och den misstänkta personen är ofta centrala förundersökningsåtgärder vid misstanke om sexualbrott. Som förundersökningsledare kan det vara bra att känna till något om rutinerna vid spårsäkring.

För att skapa rättssäkra och enhetliga rutiner inom sjukvården har det tagits fram en *spårsäkringssats efter sexuella övergrepp* samt en handbok för hälso- och sjukvårdens omhändertagande av offer för sexuella övergrepp avseende vuxna och ungdomar efter puberteten.²⁸ Rutinerna omfattar spårsäkring, provtagning och skadedokumentation. Spårsäkringssatsen används både till manlig och kvinnlig målsägande samt till person som är misstänkt. Den innehåller material för spårsäkring och provtagning samt en guide i form av en checklista för sjukvården.²⁹

Skadedokumentationen grundas på en kroppsundersökning, och om målsäganden är en kvinna, även på en gynekologisk undersökning. Vem som i praktiken utför spårsäkring, provtagning och skadedokumentation ser olika ut på olika håll i landet. På vissa orter finns särskilda mottagningar för offer för sexualbrott medan dessa på andra orter är hänvisade till en akutmottagning eller en vårdcentral. Rättsläkare och forensisk dokumentationsläkare (FD-läkare) utför spårsäkringar och kroppsundersökningar efter sexualbrott men de utför inte gynekologiska undersökningar. Det innebär att en kvinnlig målsägande i stort sett alltid undersöks och spårsäkras av en gynekolog.

När det gäller manlig målsägande och misstänkt som behöver spårsäkras kan det ibland uppstå praktiska problem för polisen. De händer att sjukvården ifrågasätter polisens begäran om spårsäkring trots att det är brådskande och att det inte finns någon rättsläkare eller FD-läkare att tillgå.

Rättsmedicinalverket skriver i sin broschyr *Rättsintyg, en vägledning för polis och åklagare*, att alla legitimerade läkare som arbetar inom den offentliga hälso- och sjukvården är skyldiga att göra kroppsundersökningar på begäran av polis och åklagare och att läkare även ska vara behjälpliga med spårsäkring av misstänkta gärningspersoner när polisen behöver skyndsamt sådan.³⁰

---

²⁸ Framtagandet av Spårsäkringssatsen är ett samarbete mellan Nationellt forensiskt centrum (NFC), Rättsmedicinalverket (RMV) och Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK). Handboken återfinns på NCK:s [hemsida](#).

²⁹ För mer information hänvisas till polisens "Faktablad – spårsäkringssats efter sexuella övergrepp" som finns på ämnessidan Kriminalteknik och forensik.

³⁰ https://www.rmv.se/wp-content/uploads/Broschyr-va%CC%88gledning_webb.pdf alt. Länk till broschyren finns på ämnessidan Skadedokumentation och rättsintyg.

Socialstyrelsen har klargjort att läkare inom den offentliga hälso- och sjukvården har en skyldighet att utföra spårsäkring vid sexualbrott då det sker på begäran av Polismyndigheten. Skyldigheten följer av 6 kap. 9 § patientsäkerhetslagen (2010:659). Det är dock oklart var inom hälso- och sjukvården som ansvaret att utföra spårsäkring ligger.³¹

Förutsättningarna för spårsäkring beskrivs under respektive avsnitt om målsägande och misstänkt person.

---

³¹ Hälso- och sjukvårdens spårsäkring vid sexualbrott – Redovisning av regeringsuppdrag 2018-01-01 s. 13 och 28–29. Det finns ett pågående ärende i socialdepartementet angående frågan om lagreglering av hälso- och sjukvårdens ansvar för spårsäkring (Regeringskansliets ärende S2022/00136).

4 Målsägandeförhöret

4.1 Målsägandebitråde

När förundersökning har inletts eller återupptagits för brott enligt 6 kap. BrB ska ett målsägandebitråde förordnas om det inte är uppenbart att målsäganden saknar behov av ett sådant biträde.³² Framställan till rätten om målsägandebitråde ska göras omedelbart av förundersökningsledaren.³³ Detta innebär ett krav på att polisen redan vid den första kontakten med målsäganden, förutom att lämna information om målsägandebitråde, också frågar om det finns något önskemål om att ett visst biträde ska förordnas. Polisen ansvarar också för att informationen förs vidare till Åklagarkammaren så snart som möjligt i de fall där åklagaren är förundersökningsledare.

Att ett målsägandebitråde förordnas för målsäganden så snart som möjligt är en av de framgångsfaktorer som går att påverka i en sexualbrottsutredning. I inledningskedet kan dock målsäganden behöva höras trots att ett målsägandebitråde inte har hunnits förordnas. Inledande förhörsuppgifter kan vara avgörande för möjligheten att komma vidare i utredningen och säkra viktig bevisning eller för att kunna besluta om tvångsmedel mot den misstänkta personen.

4.2 Ett eller flera förhör med målsäganden

Håll inte fler förhör än nödvändigt med målsäganden och undvik att höra målsäganden flera gånger om samma sak.

Det första förhöret kan ofta tjäna som grund för fortsatta utredningsåtgärder.

Om nytt målsägandeförhör hålls inledningsvis bör det inriktas på det som är oklart och det som saknas.

Samla gärna ihop frågeställningar till ett avslutande förhör med målsäganden.

I samband med granskning av utredningar om sexualbrott har det visat sig att ett första inledande förhör med målsäganden i regel hålls snabbt, antingen av patrull på plats eller i samband med att anmälan tas upp på polisstationen. De inledande förhören håller i regel en tillräckligt god kvalitet för att kunna tjäna som grund för fortsatta utredningsåtgärder.³⁴

³² 1 § lagen 1988:609 om målsägandebitråde.

³³ 23 kap. 5 § RB.

³⁴ Tillsynsrapport 2019:1.

Utvecklingscentrums uppfattning är att det inte behöver hållas ett nytt målsägandeförhör enbart av den anledningen att ett målsägandebitråde inte varit närvarande vid det första förhöret. Om det inledande förhöret hållits på telefon kan det dock finnas behov av ett nytt förhör som hålls med målsäganden personligen.

I de fall det första förhöret med målsäganden är hållet nära inpå händelsen och är filmat med ljud och bild av polisen så bör åklagaren på ett tidigt stadium av förundersökningen ta del av förhöret för att ta ställning till om inspelningen kan vara lämplig att åberopa som ett *tidigt förhör* vid eventuell framtida rättegång.³⁵ Förutom att videospelningen återger målsägandens förhöruppgifter så kan förhöret också åskådliggöra målsägandens reaktioner och tillstånd efter gärningen samt förhållandena på platsen.³⁶

I de fall målsäganden redan inledningsvis under utredningen meddelar att hen inte vill medverka i förundersökningen kan det vara bra att ändå se till att ett målsägandebitråde förordnas. Målsäganden kan därefter på nytt ta ställning till fortsatt medverkan efter samtal med målsägandebiträdet.³⁷

Om åklagaren i inledningsskedet ger direktiv om ytterligare ett förhör i närvaro av målsägandebiträdet så bör förhöret inriktas enbart på det som är oklart och det som saknas. Åklagaren bör tydligt ange förhörets inriktning i direktivet. Om målsäganden exempelvis har varit berusad eller i psykiskt dåligt skick vid det första förhöret kan dock målsäganden så snart som möjligt behövas höras på nytt om hela händelsen.³⁸

Under utredningens gång uppstår ofta behov av att i förhör ställa kompletterande frågor till målsäganden för att kontrollera uppgifter som framkommit i förundersökningen. **Utvecklingscentrums uppfattning** är att åklagaren, i den mån det är möjligt, bör samla dessa frågor till ett sammanhållet avslutande förhör med målsäganden. Alltför många förhör riskerar att målsäganden "hörs sönder" dvs. att målsägandens minnesbilder påverkas av att ha berättat om samma sak många gånger. Om det har framkommit nya uppgifter som gör att ett nytt målsägandeförhör blir avgörande för frågan om förundersökningen ska drivas vidare bör förhöret inte anstå.

---

³⁵ 35 kap. 15 § RB.

³⁶ RåV 2021:23 *Nya regler om tidiga förhör*.

³⁷ Tillsynsrapport 2019:1 s. 34.

³⁸ Svea hovrätt, dom 2023-10-05, i mål B 1419-23.

4.3 Målsägandeförhörets innehåll

Under förhöret bör utredas:

- om det förekommit en sexuell handling och om den är jämförbar med samlag
- om det förelegat en omständighet som utesluter frivillighet
- om målsäganden deltagit frivilligt i den sexuella handlingen
- om målsäganden genom ord eller handling uttryckt sin vilja för eller emot den sexuella handlingen eller varit passiv
- vad som föregick den sexuella handlingen
- [REDACTED]
- om det finns stödbevisning
- om det finns detaljer i berättelsen som går att kontrollera.

Målsägandeförhöret bör vara så detaljerat att åklagaren kan bedöma:

- om en sexuell handling har förekommit
- om det är fråga om en annan sexuell beröring
- om en sexuell handling med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag.

En beskrivning av rekvisitet sexuell handling och vilka sexuella handlingar som kan vara jämförbara med samlag finns i RåV 2024:9 *Sexualbrott (del 1) – lagstiftnings- och rubriceringsfrågor*. I en bilaga till nämnda vägledning finns också en tabell över klassificeringar av sexuella handlingar.

Förhørsledaren bör också reda ut om det kan ha förelegat någon omständighet som utesluter *frivillighet*, dvs. om den sexuella handlingen är en följd av våld eller hot, om målsäganden befunnit sig i en särskilt utsatt situation, eller om det varit fråga om ett allvarligt missbruk av en beroendeställning.³⁹

Härutöver är det viktigt att utreda om målsäganden genom ord eller handling har *uttryckt sin vilja*, för eller emot den sexuella handlingen, eller om målsäganden förhållit sig passiv. Det senare gäller i de fall där det har varit möjligt för målsäganden att uttrycka sin vilja, vilket inte är fallet vid t.ex. överrumpning.

Relevanta frågor till målsäganden som rör den misstänkta personens *uppsåt* till bristande frivillighet kan vara om gärningspersonen har gjort något för att ta reda på målsägandens inställning till den sexuella *handlingen*, om måls-

---

³⁹ 6 kap. 1 § BrB.

äganden tror att den misstänkta personen förstod att deltagandet inte var frivilligt och vad målsäganden i sådana fall grundar sin uppfattning på. Frivillighet ska föreligga då den sexuella handlingen genomförs. [REDACTED]

[REDACTED]

Förhöret bör vara så fylligt och detaljrikt att det finns en möjlighet att bedöma om målsägandes uppgifter uppfyller *kriterierna för en trovärdig berättelse*, dvs. om berättelsen är lång, levande, klar, detaljrik och sammanhängande. Alla brottsoffer har inte förmågan att självmant berätta på detta sätt. Det innebär att förhørsledaren behöver ställa öppna följdfrågor för att få fram tillräckligt med uppgifter för att en bedömning av trovärdigheten ska kunna göras. Motsägelser i förhöret eller mellan olika förhör samt svårförklarliga uttalanden bör också följas upp med följdfrågor.⁴¹ Se även kapitel 11, Bevisvärdering i mål om sexualbrott.

För att komma vidare i utredningen är det viktigt att höra målsäganden om vilken *stödbevisning* som kan finnas, t.ex. om spårsäkring har gjorts, om det finns skadedokumentation, vittnen eller skriftlig kommunikation före eller efter händelsen som kan vara av betydelse för att klarlägga vad som har inträffat.

[REDACTED]

- [REDACTED]
- [REDACTED]
- [REDACTED]
- [REDACTED]
- [REDACTED]

---

⁴⁰ Se exempel i prop. 2017/18:177 s. 40 om sexuell handling i samband med sömn samt "Övernattningen I" NJA 2019 s. 668 och "Övernattningen II" NJA 2022 s. 237. Se även flödesschema för uppsåts- och oaktsamhetsbedömningen vid våldtäkt och sexuellt övergrepp, i RåV 2024:9 *Sexualbrott (del 1) Lagstiftnings- och rubriceringsfrågor*, bilaga 5.

⁴¹ NJA 2017 s. 316 I och II.

[REDACTED]

Polisens metodstöd, *Checklistor för initiala utredningsåtgärder vid brott mot särskilt utsatta brottsoffer*, som bl.a. är avsett för sexualbrott, innehåller ett avsnitt om förhör med vuxen målsägande. Metodstödet anger vad utredaren ska beakta inför och under förhöret samt en lista över den information som ska inhämtas från målsäganden under förhöret.⁴⁴

[REDACTED]

4.4 Ett gott bemötande

Ett professionellt och gott bemötande är centralt för målsägandens medverkan i rättsprocessen.⁴⁵ RÄV 2022:10 *Bemötande av brottsoffer* syftar till att ge stöd och skapa enhetlighet vid bemötandet av brottsoffer. Vägledningen beskriver vad ett gott bemötande innebär och hur detta kan förenas med objektivitetsprincipen.

Personer med funktionsnedsättning ska ges tillgång till rättssystemet på samma villkor som alla andra. Det är därför viktigt att redan inledningsvis uppmärksamma och inhämta kunskap om hur ett brottsoffer med funktionsnedsättning bör bemötas. Detta kan vara avgörande för att personen ska ges möjlighet att kunna berätta vad han eller hon varit med om.⁴⁶

---

⁴² NJA 2009 s. 447 I och II.

⁴³ [REDACTED]

⁴⁴ Polisens metodstöd, *Checklistor för initiala utredningsåtgärder vid brott mot särskilt utsatta brottsoffer*, avsnitt 3, dnr A.249.354/2023.

⁴⁵ Nationell brottsoffer- och trygghetsundersökning – Rapport 2021:11 s. 228–249, s. 317.

⁴⁶ RÄV 2022:3 *Bemötande av brottsoffer*.

5 Bevisning med fokus på målsäganden

5.1 Spårsäkring, undersökning och provtagning av målsägande

Spårsäkring av målsägande utförs i regel upp till sju dygn från gärningen. Samtycke från målsäganden krävs. Spårsäkring kan ha utförts på initiativ från målsäganden innan anmälnings-tillfället.

För allmän information om spårsäkring vid sexualbrott se kapitel 3.

Under en förundersökning om sexualbrott bör polisen se till att målsäganden kommer till sjukvården för spårsäkring, undersökning och provtagning så snart som möjligt efter gärningen. Sannolikheten att finna DNA från gärningspersonen hos offret är som störst under de första 72 timmarna. Efter sju dagar kan DNA endast påvisas under vissa specifika omständigheter.⁴⁷ Vaginalprov undersöks av Nationellt Forensiskt Centrum (NFC) om spårsäkringen har utförts inom sju dygn från händelsen. Den rekommendation som ges av Polismyndigheten och Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) är därför att målsäganden bör föras till sjukhus för spårsäkring upp till sju dygn från gärningen.⁴⁸ Om målsäganden har haft frivilligt samlag med den misstänkta personen eller annan person inom sju dagar före spårsäkringen är det viktigt att detta framgår i beställningen till NFC.⁴⁹ Skadedokumentation och viss avgränsad spårsäkring, baserad på ärendespecifika omständigheter som påverkar möjligheten att påvisa DNA, kan dock vara meningsfull att utföra även när mer än sju dygn passerat.⁵⁰

Samtycke från målsäganden krävs. Det finns inte någon laglig grund för att fatta beslut om kroppsbesiktning av en målsägande. Om målsäganden har en god man enligt 11 kap. 4 § föräldrabalken ska samtycke lämnas av såväl den gode mannen som målsäganden, om den senare är i stånd att lämna ett sam-

---

⁴⁷ NCK, Handbok, Nationellt handlingsprogram för hälso- och sjukvårdens omhändertagande av offer för sexuella övergrepp, s. 34.

⁴⁸ Polismyndighetens riktlinjer för spårsäkringssatser vid sexualbrottsutredningar PM 2023:1 och <https://www.uu.se/centrum/nck/for-yrkesverksamma/webbstodforvarden/omhandertagande-och-sparsakring/omhandertagande-och-sparsakring-efter-sexuellt-overgrepp>.

⁴⁹ Polisens faktablad DNA-undersökningar i Sexualbrott. Se ämnessidan Kriminalteknik på Rånet.

⁵⁰ Polismyndighetens riktlinjer för spårsäkringssatser vid sexualbrottsutredningar PM 2023:1.

tycke.⁵¹ Om en målsägande inte har förmåga att lämna samtycke men saknar god man eller förvaltare finns det möjlighet för åklagaren att göra en (interimistisk) framställan till rätten om behov av god man för målsäganden enligt 11 kap. 4 § föräldrabalken för att bevaka målsägandens rätt under förundersökning och rättegång.

Sjukvården kan också utföra spårsäkring, undersökning och provtagning på en person som varit utsatt för en våldtäkt och som självmant sökt upp sjukvården utan att polisanmälan gjorts.⁵² Vid polisanmälningar som inte görs direkt i anslutning till brottet är det därför viktigt att ta reda på om målsäganden har uppsökt sjukvården och om spårsäkring har skett.

Hantering av spårmaterial och prover samt beställningar av analyser beskrivs i kapitel 10.

5.2 Skadedokumentation av målsägande

5.2.1 Undersökning

I många ärenden genomgår målsäganden en kroppsundersökning i samband med spårsäkring. Om det är för sent med en spårsäkring eller om målsäganden endast gått med på en kroppsundersökning för dokumentation av skador bör undersökningen göras av rättsläkare eller FD-läkare, eller om det inte finns en sådan, av annan läkare. Även om spårsäkring och kroppsundersökning har skett nära inpå händelsen kan det också vara värdefullt att låta målsäganden genomgå en rättsmedicinsk undersökning eller undersökning av FD-läkare ett par dagar senare. Vissa skador framträder först efter en tid, t.ex. blånader.⁵³

Läkarundersökning i syfte att utfärda rättsintyg får inte ske utan målsägandens samtycke.⁵⁴ Det finns inte någon laglig möjlighet att fatta beslut om kroppsbesiktning av målsäganden. Vad gäller målsägande som har god man eller som saknar förmåga att lämna samtycke hänvisas till avsnitt 5.1. om spårsäkring.

5.2.2 Journaler och utfärdande av rättsintyg

Huvudregeln är att en målsägande ska samtycka till att rättsintyg får utfärdas och till att journaler får lämnas ut i syfte att användas som underlag för rättsintyg. Från denna regel finns flera undantag som blir aktuella vid misstanke om sexualbrott. Rättsintyg får utfärdas utan målsägandens samtycke om det för brottet inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år eller vid

---

⁵¹ Tillsynsbeslut 2023-05-22 AMR-1450-23.

⁵² NCK, Handbok, s. 34.

⁵³ På ämnessidan Skadedokumentation och rättsintyg finns en lista över kontaktuppgifter till FD-läkare.

⁵⁴ 4 § lagen 2000:255 om rättsintyg i anledning av brott.

försök till brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år. När det gäller en gärning som begåtts mot ett barn under 18 år får rättsintyg utfärdas utan samtycke vid misstanke om samtliga brott i 6 kap. BrB, oavsett straffskala.⁵⁵

För uppgifter i journaler inom hälso- och sjukvården gäller sekretess enligt 25 kap. 1–5 §§ Offentlighets- och sekretesslagen (OSL). Journaler eller uppgifter i journalerna får dock lämnas ut till Rättsmedicinalverket (RMV) utan samtycke i samma utsträckning som rättsintyg får utfärdas utan samtycke. Det finns också sekretessbrytande bestämmelser i OSL som gör att uppgifter och journaler kan lämnas ut till Polismyndigheten eller Åklagarmyndigheten under samma förutsättningar som när uppgifterna begärs av RMV.⁵⁶

Huvudregeln är att rättsintyg inhämtas från RMV. Om det finns särskilda skäl får rättsintyg även inhämtas från annan läkare. Ett särskilt skäl kan vara att det finns behov av en skyndsam undersökning såsom vid spårsäkring efter ett sexuellt övergrepp.⁵⁷ **Utvecklingscentrum rekommenderar** dock att en rättsläkare vid RMV i efterhand skriver rättsintyget baserat på gynekologens eller den behandlande läkarens dokumentation i journalen. Skälet är att upprätthålla kvalitet och enhetlighet i rättsintygen.⁵⁸

Åklagaren bör ge tydliga direktiv till polisen om vilka frågor som rättsintyget ska besvara och hur de ska formuleras. För att ge rättsläkaren bästa möjliga bedömningsunderlag är det viktigt att alla relevanta utredningsuppgifter, även förhörsuppgifter från den misstänkta personen, bifogas till framställan. Åklagaren är också ansvarig för att otydliga rättsintyg kompletteras.

5.2.3 Fotografier av skador

I polisens *Checklista för Initiala utredningsåtgärder vid brott mot särskilt utsatta brottsoffer* finns en utförlig beskrivning av hur polisen ska gå tillväga vid dokumentation av skador med foto eller film. Polisen uppmanas där att märka varje bild som läggs in i förundersökningen med uppgifter om datum och plats för fotograferingen och vem som har fotograferat. Notering ska även göras om vilken kroppsdel som är fotograferad och vad bilden visar, t.ex. blånad eller rodnad. Om bilden visar att det inte finns någon synlig skada bör även detta anges.⁵⁹

---

⁵⁵ 5 § lagen (2005:225) om rättsintyg i anledning av brott.

⁵⁶ 7 § lagen (2005:225) om rättsintyg i anledning av brott samt 10 kap. 21 och 23 §§ OSL.

⁵⁷ 2 § lagen (2005:225) om rättsintyg i anledning av brott.

⁵⁸ På vissa håll i landet finns mottagningar som i större utsträckning tar emot sexualbrottsoffer där läkarna har stor erfarenhet av att skriva rättsintyg. Akutmottagningen för våldtagna vid Södersjukhuset (AV-SÖS) är en sådan mottagning.

⁵⁹ Avsnitt 2.11.

[Redacted text block]

5.3 Beslag av kläder från målsäganden

[Redacted text block]

[Redacted text block]

- [Redacted list item]
- [Redacted list item]
- [Redacted list item]
- [Redacted list item]

Åklagaren bör i dialog med utredare och forensiker ta ställning till vilka undersökningar som ska göras av kläderna.

[Redacted text block]

---

⁶⁰ Polisens faktablad DNA-undersökningar i sexualbrott 2022-04-26, se ämnessidan Kriminalteknik och forensik.

[Redacted text block]

[Redacted text block]

Vid bedömning av vilka spår som ska skickas in för analys hänvisas till kapitel 10, Hantering av spårmaterial och beställning av analyser.

5.4 Målsägandens mobiltelefon

[Redacted text block]

Vid allvarlig brottslighet såsom våldtäkt bör målsägandens telefon tas i beslag för undersökning. Om telefonen inte finns tillgänglig för beslag krävs målsägandens samtycke eller beslut om tvångsmedel såsom husrannsakan eller kroppsvisitation.⁶²

[Redacted text block]

[Redacted text block]

---

⁶¹ Polisens faktablad DNA-undersökningar i sexualbrott 2022-04-26, se ämnessidan Kriminalteknik och forensik.

⁶² 28 kap. 1 § 2 st. och 11 § 2–3 st. RB.

⁶³ 28 kap. 3 a § och 13 § RB.

⁶⁴ 27 kap. 18, 18 a, 19 och 19 a §§ RB.

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

5.5 Tidigare anmälningar gjorda av målsäganden

Det händer att den misstänkta personen begär att förundersökningsmaterial från tidigare anmälningar om sexualbrott som gjorts av målsäganden ska tas med i förundersökningen. Åklagare som får kännedom om att det finns uppgifter i en annan förundersökning som kan vara av intresse för den egna förundersökningen, bör ta del av aktuellt material för att se om uppgifterna bör tas in i den egna förundersökningen. I RåV 2022:26 *Den misstänktes rätt till insyn i en brottsutredning* redogörs närmare för vilka överväganden som bör göras.⁶⁷

---

⁶⁵ RåV 2022:26 *Den misstänktes rätt till insyn i en brottsutredning*.

⁶⁶ Se även Polismyndighetens Checklistor för initiala utredningsåtgärder.

⁶⁷ RåV 2022:26 *Den misstänktes rätt till insyn i en brottsutredning*.

6 Förhör med den misstänkta personen

6.1 I vilka fall bör förhör hållas?

Om händelseförloppet i målsägandens berättelse inte bedöms som ett brott ska brottsmisstanken skrivas av på den grunden att det saknas anledning anta att brott som hör under allmänt åtal har förelegat. Ett exempel på detta är då målsäganden enligt egen uppgift har valt att delta i handlingen trots att han eller hon egentligen inte vill delta, s.k. tjatsex. Se mer om detta i RåV, *Sexualbrott (del 1) – lagstiftnings- och rubriceringsfrågor*.

Det förekommer att målsägandens berättelse i och för sig innehåller ett påstående om brott men att omständigheterna i övrigt är sådana att brottsmisstanken inte når upp till skälig misstanke. Det är **Utvecklingscentrums uppfattning** att det i regel inte bör hållas något förhör med den utpekade gärningspersonen i sådana fall, eftersom misstanke inte kan delges. Detta gäller under förutsättning att det inte finns några kvarvarande utredningsåtgärder som skulle kunna stärka brottsmisstanken. Innan förundersökningen läggs ner bör status för brottsmisstanken i dessa fall ändras från skälig till ej skälig i Cåbra.

Om brottsmisstanken når upp till nivån skälig bör utgångspunkten vara att den misstänkta personen ska höras och delges misstanke. Det är dock **Utvecklingscentrums uppfattning** att förhör med den som är skäligen misstänkt kan underlåtas om det redan är känt vad denne har för inställning och det inte finns någon stödbevisning.

[Redacted text block]

[Redacted text block]

6.2 Frihetsberövande

Vid misstanke om sexualbrott, inte bara vid misstanke om våldtäkt, bör personella tvångsmedel övervägas, särskilt i inledningsskedet av utredningen. Tvångsmedel ska användas så snart det finns behov och förutsättningar för det.⁶⁹ [REDACTED]

[REDACTED] För våldtäkt är regeln om häktningspresumtion i 24 kap. 1 § RB tillämplig eftersom minimistraffet är fängelse i 3 år. Innan den 1 augusti 2022 var minimistraffet fängelse i 2 år.

Även om en anmälan görs långt efter gärningen kan det vara nödvändigt att använda frihetsberövande och andra tvångsmedel för att säkra bevisning. [REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

För anhållande och häktning av person under 18 år krävs, utöver de vanliga förutsättningarna, att det föreligger synnerliga skäl för frihetsberövande.⁷⁰

Om ett frihetsberövande hävs är åklagaren ansvarig för att målsäganden blir underrättad om detta.⁷¹ Underrättelsen kan delegeras till polisen. Det kan

---

⁶⁹ RåV 2023:6 SUB – utredningsmetod för brott mot särskilt utsatta brottsoffer.

⁷⁰ 23 § lagen (1964:167) om unga lagöverträdare, se även RÅR 2006:3 Riksåklagarens riktlinjer för handläggning av ungdomsärenden.

⁷¹ 13 c § förundersökningskungörelsen.

också vara lämpligt att underrätta målsäganden i samband med att den misstänkta personen frihetsberövas.

6.3 Offentlig försvarare

Vid misstanke om sexualbrott bör man i de allra flesta fallen göra en framställan om förordnande av offentlig försvarare med undantag av ärenden där något förhör inte ska hållas med den misstänkta personen, se avsnitt 6.1.

För misstänkt person över 18 år hänvisas till Riksåklagarens riktlinjer RÅR 2017:3 *Rätten till försvarare vid förhör med misstänkt över 18 år – särskilt vid frihetsberövande*.

En misstänkt person under 18 år har en mer omfattande rättighet till offentlig försvarare än en vuxen person.⁷²

6.4 Misstankeförhörets innehåll

Inför delgivning av misstanke bör åklagaren i de flesta fallen formulera en preliminär gärningsbeskrivning (se avsnitt 2.4).

Polisens metodstöd, *Checklistor för initiala utredningsåtgärder vid brott mot särskilt utsatta brottsoffer* innehåller ett avsnitt om förhör med vuxen person som är misstänkt.⁷³ Metodstödet anger vad utredaren ska beakta inför och under förhöret samt en lista över den information som ska inhämtas från den misstänkta personen vid utredningar om sexualbrott.

[Redacted content]

---

⁷² 24 § lagen (1964:167) om unga lagöverträdare, se även RÅR 2006:3 *Riksåklagarens riktlinjer för handläggning av ungdomsärenden*.

⁷³ Polisen, *Checklistor för initiala utredningsåtgärder vid brott mot särskilt utsatta brottsoffer*, dnr A.249.354/2023.

[Redacted text block]

- [Redacted list item]
- [Redacted list item]
- [Redacted list item]
- [Redacted list item]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

Förhör med den misstänkta personen vid grövre sexualbrott bör dokumenteras med video.⁷⁶

■ [Redacted footnote text]

⁷⁶ Tillsynsrapport 2019:1 s. 35.

7 Bevisning med fokus på den misstänkta personen

7.1 Vittneskonfrontation

[REDACTED]

7.2 Kroppsbesiktning

Vid spårsäkning och kroppsundersökning av den misstänkta personen krävs beslut om kroppsbesiktning.⁷⁸ Denne spårsäkras och undersöks av rättsläkare eller forensisk dokumentationsläkare (FD-läkare), eller om sådan inte finns att tillgå, av läkare.

[REDACTED]

[REDACTED]

---

⁷⁷ [REDACTED]

⁷⁸ 28 kap. 12 § RB.

⁷⁹ [REDACTED]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

7.3 Husrannsakan och beslag

Det kan finnas behov av att göra reell husrannsakan i den misstänka personens bostad för att eftersöka föremål som kan ha betydelse för utredningen.

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted footnote]

8 Bevisning med fokus på brottsplatsen

- Identifiera brottsplatsen.
- Utvärdera behov av brottsplatsundersökning och när den ska utföras.
- [REDACTED]
- Vilken information behövs för bästa resultat av brottsplatsundersökningen?
- Bör platsen spärras av?
- [REDACTED]

En snabb lokalisering av brottsplatsen är ofta viktig för att en brottsplatsundersökning ska vara meningsfull och ges så bra förutsättningar som möjligt.

En brottsplatsundersökning inomhus och i slutet förvaringsställe förutsätter ett beslut om husrannsakan. Det är ofta lämpligt att spärra av brottsplatsen

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

9 Övrig bevisning

Detta avsnitt innehåller ett antal utredningsåtgärder som ofta bör vidtas eller övervägas vid misstanke om sexualbrott. Dessa åtgärder, liksom de åtgärder som beskrivits ovan, utgör dock inte en uttömmande lista över de förundersökningsåtgärder som bör vidtas i det enskilda fallet.

9.1 Dörrknackning

[REDACTED]

9.2 Larmsamtal och händelserapport

[REDACTED]

9.3 Polisens dokumentation vid ingripandet

Iakttagelser från den eller de poliser som träffar målsäganden i nära anslutning till gärningen, eller vid anmälningsupptagning i ett senare skede, kan vara värdefull bevisning i utredningen. En välskriven promemoria kan åberopas som en skriftlig vittnesattest som alternativ till att polisen hörs som vittne vid huvudförhandlingen.⁸⁷ Detta förutsätter att motparten samtycker till att promemorian läses upp vid förhandlingen. Om polisen har fotograferat eller filmat i samband med ingripandet bör detta framgå av polisens promemoria.

Om målsäganden har hörts på plats av polisen, och förhöret har filmats, kan inspelningen åberopas vid huvudförhandlingen om åklagaren anser det lämpligt och rätten tillåter uppspelning av förhöret. Uppspelning av målsägandeförhöret kan ibland även ersätta vittnesmål från polis som ska höras om måls-

---

⁸⁷ 35 kap. 14 § 1 st. 4 RB.

ägandens tillstånd i samband med ingripandet. Även film från polisens kroppskamera som inte utgör målsägandeförhör men som visar målsägandens tillstånd vid anmälningsupptagningen kan åberopas som bevisning. [REDACTED]

[REDACTED]

9.4 Övervakningskameror

[REDACTED]

9.5 Vittnen

[REDACTED]

[REDACTED]

- [REDACTED]
- [REDACTED]
- [REDACTED]
- [REDACTED]

■ [REDACTED]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

9.6 Hemliga tvångsmedel

[Redacted text block]

[Redacted text block]

- [Redacted list item]

- [Redacted list item]

- [Redacted list item]

[Redacted text block]

10 Hantering av spårmaterial och beställning av analyser

10.1 Polisens hantering av spårsäkringssatser

Om spårsäkring har skett och det har inletts en förundersökning ska polisen hämta in spårsäkringssatsen oavsett om det finns behov av att skicka in några prover för analys eller ej. Detta gäller för vuxen målsägande vid brott med lägst ett år i straffskalan eller vid försök till brott med minst två år i straffskalan och vid andra brott om målsäganden lämnat sitt samtycke till att polisen hämtar in spårsäkringssatsen. Om målsäganden inte har fyllt 18 år hämtas spårsäkringssatsen in oavsett straffskala.⁹⁰

I spårsäkringssatsen finns en blankett som benämns "Kriminaltekniska spår och prover", se ämnessidan Sexualbrott mot vuxna. På blanketten fyller läkaren i de spår och prover som är tagna samt anger var på kroppen spåren är säkrade. Blanketten följer med till polisen och kallas därför ofta för "följesedeln". Den är en viktig informationskälla för åklagaren vid beställning av analyser och den bör därför scannas in i förundersökningen. Övrig skriftlig dokumentation från undersökningen utgör journalhandlingar och måste därför begäras ut särskilt (se avsnitt 5.2).

[REDACTED]

Inhämtat spårmaterial registreras i Durtvå. Förteckningen ska delges förundersökningsledaren så snart den är klar.⁹² För att åklagaren ska ha kontroll på de olika spårens benämningar när analyser begärs och svar inkommer bör förteckningen läggas in i förundersökningen.

[REDACTED]

---

⁹⁰ Polisens riktlinjer för spårsäkringssatser vid sexualbrottsutredningar PM 2023:1.

[REDACTED]

10.2 Beställning hos NFC

Åklagaren bör samråda med polisens utredare och forensiker för att avgöra vilka spår och eventuella beslag som ska skickas för DNA-analys till NFC.

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

För att minska väntetiden för analys svar från NFC då det förekommer många spår kan åklagaren med hjälp av forensiker föra en dialog med NFC om att prioritera analyserna i två eller flera omgångar.

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text block]

[Redacted text]

Om beställda analyser inte längre behövs i utredningen ska de återkallas, t.ex. om den misstänkta personen ändrar inställning eller om utredningen läggs ner.

10.3 RMV – rättskemi

[Redacted text]

[Redacted text]

[Redacted text]

10.4 Spår och prover i nedlagda förundersökningar

[Redacted text]

[Redacted text]

[REDACTED]

[REDACTED]

11 Bevisvärdering i mål om sexualbrott

Högsta domstolens uttalanden om bevisvärdering i mål som saknar direkta vittnesiakttagelser och teknisk bevisning kan sammanfattas enligt följande:

Det räcker inte som ensam bevisning att målsägandens berättelse är mer trovärdig än den tilltalades.

Bevisningen kan vara tillräcklig för en fällande dom om:

- målsägandens utsaga är alltigenom trovärdig och
- utsagan stöds av vad som i övrigt förekommer i målet t.ex. målsägandens beteende efter händelsen och
- målsägandens berättelse till den del det är praktiskt möjligt har blivit kontrollerad under förundersökningen.

Den bevisvärderingsmodell som tillämpas i "Balkongmålet" är tillämplig när två alternativa – och ofta oförenliga – konkreta händelseförlopp står emot varandra, t.ex. i mål om sexualbrott.

Bristande individualisering av gärningar utesluter inte en fällande dom.

Detta kapitel lyfter fram några principiella uttalanden som gjorts av Högsta domstolen avseende bevisvärdering som har betydelse i mål om sexualbrott. De aktuella rättsfallen citeras ofta i domar från tingsrätt och hovrätt. Förhoppningen är att kapitlet dels ska kunna ge förståelse för vad som behöver utredas under förundersökningen och dels vara till hjälp för åklagare vid bevisvärderingen i samband med åtalsprövningen och vid plädering i mål om sexualbrott.

11.1 Avsaknad av direkta vittnesiakttagelser och teknisk bevisning

I mål om sexualbrott saknas ofta direkta vittnesiakttagelser och teknisk bevisning. Högsta domstolen har i flera avgöranden gjort allmänna uttalanden om utgångspunkterna för värdering av bevisning som består i huvudsak av målsägandens berättelse och förhör med personer för vilka målsäganden berättat om händelsen. Avgöranden som oftast citeras av tingsrätt och hovrätt i domar är NJA 2009 s. 447 I och II, "Bevisvärdering i mål om sexualbrott" NJA 2010 s. 671 och NJA 2017 s. 316 I och II.

NJA 2009 s. 447 I och II

I dessa rättsfall som specifikt handlar om våldtäkt tydliggör Högsta domstolen sina tidigare uttalanden om bevisvärdering i mål där det saknas direkta vittnesiakttagelser och teknisk bevisning till stöd för åtalet (NJA 1991 s. 83 och NJA 2005 s. 712). Inledningsvis anges att det i mål om sexualbrott liksom i brottmål i övrigt inte räcker att målsägandens berättelse är mer trovärdig än den tilltalades. Att det saknas direkta vittnesiakttagelser eller teknisk bevisning hindrar dock inte att bevisningen ändå kan vara tillräcklig för en fällande dom. En huvuduppgift i sådana mål är att bedöma *trovärdigheten av målsägandens utsaga*. En alltigenom trovärdig utsaga från målsäganden kan i förening med vad som i övrigt förekommit i målet – t.ex. målsägandens beteende efter händelsen – vara tillräckligt för en fällande dom. Det är dock ett rimligt krav att *målsägandens berättelse till den del det är praktiskt möjligt blivit kontrollerad under förundersökningen*, låt vara att brister i det avseende inte utan vidare behöver leda till bedömningen att åtalet inte blivit styrkt.

NJA 2010 s. 671

I detta rättsfall som handlar om våldtäkt mot barn m.m. vidareutvecklar Högsta domstolen principen för bedömningen av målsägandens trovärdighet. Domstolen uttalar följande (punkten 8):

Vid bedömningen av utsagan finns det ofta anledning att lägga vikt främst vid sådana faktorer som avser innehållet i berättelsen som sådan, exempelvis i vad mån den är klar, lång, levande, logisk⁹⁹, rik på detaljer, påvisat sanningsenlig i viktiga enskildheter samt fri från felaktigheter, motsägelser, överdrifter, svårförklarliga moment, konstansbrister¹⁰⁰, dåligt sammanhang eller tvekan i avgörande delar. Däremot ställer det sig många gånger svårt att bedöma utsagan med ledning av det allmänna intryck som målsäganden ger eller av icke-verbala faktorer i övrigt.

NJA 2017 s. 316 I och II

Rättsfallen avser våldtäkt respektive våldtäkt mot barn. Här utvärderas de kriterier för bedömningen av målsägandens trovärdighet som angetts i NJA 2010 s. 671. Högsta domstolen redogör för att kriterierna varit föremål för sakkunniganalys som tagit sin utgångspunkt i tillgänglig forskning på området. Slutsatserna i analysen är bl.a. att det förhållandet att en utsaga är klar, lång och detaljrik ofta kan vara tecken på att den är sann, medan det saknas egentligt stöd för att anse att konstansbrister (i bemärkelsen att lägga till eller ta bort information) är ett kriterium på bristande tillförlitlighet.

Högsta domstolen tydliggör också att det finns anledning att vara observant på att kriterierna kan vara svåra att använda vid bedömning av utsagor från personer som av olika skäl har svårt att uttrycka sig muntligt. Rättsfallet tar

---

⁹⁹ Uttrycket *sammanhängande* används istället för *logisk* i det senare rättsfallet NJA 2017 s. 316 punkten 12.

¹⁰⁰ Se NJA 2017 s. 316 I och II där HD tonar ner betydelsen av konstansbrister.

också upp frågan om betydelsen av den tilltalades berättelse, se nedanstående avsnitt om Balkongmålets bevisvärderingsmodell i mål om sexualbrott.

11.2 Balkongmålets bevisvärderingsmodell i mål om sexualbrott

I "Balkongmålet" NJA 2015 s. 702, som avsåg misshandel i nära relation, har Högsta domstolen presenterat *en* modell för bevisvärdering i brottmål. Modellen innebär kortfattat att domstolen först prövar om åklagarens bevisning håller för en fällande dom. Först därefter (dvs. om bevisningen håller för en fällande dom) värderas den tilltalades uppgifter och eventuell motbevisning för att pröva om dessa uppgifter kullkastar den tidigare slutsatsen att åklagarens bevisning håller för en fällande dom. Högsta domstolen uttalar också att det är viktigt att domstolen även beaktar möjligheten att det kan finnas andra förklaringar än de som åklagaren eller den tilltalade lämnat. Den presenterade bevisvärderingsmodellen är en modell bland andra och kan inte tillämpas i alla typer av mål. Rättsfallet som även innehåller andra principiella uttalanden, bl.a. om den tilltalades förklaringsbörd, behandlas utförligt i RåV 2021:15 *Balkongmålet, Bevisvärdering och vissa andra frågor*.

I ovan nämnda rättsfall "Bevisvärdering i mål om sexualbrott" NJA 2017 s. 316 I och II har Högsta domstolen använt den bevisvärderingsmodell som beskrivs i Balkongmålet. Det anförs att i ett fall som detta bör bedömningen till en början ta sikte på den bevisning som åberopats till stöd för gärningspåståendet. Det förhållandet att den tilltalade kan konstateras i något avseende ha lämnat medvetet felaktiga uppgifter kan i princip inte tillmätas värde som bevisning till stöd för att åklagarens påstående är riktigt. Först om åklagarens bevisning är tillräcklig ska den tilltalades berättelse och bevisningen som stöder denna värderas som motbevisning till det som lagts hen till last. Vid värderingen av den bevisning som åberopats till stöd för gärningspåståendet utgår Högsta domstolen från tidigare uttalanden i NJA 2009 s. 447 och NJA 2010 s. 671 och vidareutvecklar dessa (se avsnitt 11.1).

11.3 Åtal som omfattar ett obestämt antal gärningar

Rättsfallet NJA 2010 s. 671 innehåller också ett uttalande om bevisvärdering vid åtal som omfattar ett obestämt antal gärningar som inte har individualiserats i gärningsbeskrivningen. Högsta domstolen uttalar att prövningen av skuldfrågan i sådana fall måste ske med beaktande av att den tilltalade i praktiken kan ha begränsade möjligheter att presentera någon annan motbevisning än sådan som avser målsägandens allmänna trovärdighet. Den bristande individualiseringen utesluter dock inte en fällande dom men strängare krav bör upprätthållas när det gäller bevisföringen. Här hänvisar Högsta domstolen till de tidigare avgörandena NJA 1991 s. 83, 1992 s. 446 och 1993 s. 616.

Högsta domstolen anför vidare att det i sådana fall bl.a. är särskilt angeläget att åklagaren tydligt redovisar vad som är avsett med varje enskilt bevis och på vilket sätt som det angivna bevistemat har samband med gärningspåståendet.

12 Särskilda utmaningar

Förundersökningar i mål om sexualbrott kan ibland innefatta särskilda svårigheter. Några av dessa är de som nämns nedan.

12.1 Våld i samband med sex

Våld förekommer i samband med sexuella handlingar, inte bara då våldet lett till målsägandens deltagande i den sexuella handlingen, utan också i andra situationer. Tabellen visar fyra olika fall som leder till olika resultat när det gäller vad som är brott och hur gärningarna ska rubriceras.

Situationer där våld förekommer i samband med sex	Rubriceringar
Deltagandet i den sexuella handlingen har varit en följd av våld	<i>Våldtäkt</i> eller <i>sexuellt övergrepp</i> <i>Grov våldtäkt</i> eller <i>grovt sexuellt övergrepp</i> om våldet varit av särskilt allvarlig art. (avsnitt 12.1.1)
Deltagandet i den sexuella handlingen har varit frivilligt men det har inte förelegat samtycke till våld	<i>Misshandel</i> eller <i>grov misshandel</i> Frivilligt deltagande i en sexuell samvaro kan också övergå till ofrivilligt deltagande som en följd av våldet. (avsnitt 12.1.2)
Deltagandet i den sexuella handlingen har inte varit frivilligt. Våld har förekommit men den sexuella handlingen är inte en följd av våldet	<i>Våldtäkt</i> eller <i>sexuellt övergrepp</i> <i>Grov våldtäkt</i> eller <i>grovt sexuellt övergrepp</i> om våldet varit av särskilt allvarlig art. Om våldet inte varit av särskilt allvarlig art (dvs. inte utgjort en kvalifikationsgrund för grovt brott) bör åtal väckas för <i>våldtäkt</i> eller <i>sexuellt övergrepp</i> och <i>misshandel/vållande till kroppsskada</i> i konkurrens. (avsnitt 12.1.3)
Deltagandet i den sexuella handlingen har varit frivilligt och det har förelegat samtycke till våld	<i>Misshandel</i> eller <i>vållande till kroppsskada</i> om ansvarsbefriande samtycke till våld inte kan åberopas, dvs. om våldet varit oförsvarligt. (avsnitt 12.1.4)

12.1.1 Målsägandens deltagande – en följd av våld

Ett deltagande i en sexuell handling kan aldrig anses vara frivilligt om deltagandet är en följd av våld eller sådant hot som anges i bestämmelsen om våldtäkt eller sexuellt övergrepp. Detta har beskrivits i RåV 2024:9 *Sexualbrott (del 1) Lagstiftnings- och rubriceringsfrågor*.

En särskild fråga är hur sexuella handlingar som genomförs i *relationer som präglas av våld och hot* ska bedömas. En utgångspunkt är att det kan förekomma frivilligt sexuellt umgänge även i sådana relationer. Det avgörande är om den sexuella handlingen i det enskilda fallet har varit en följd av våld eller hot. Våldet eller hotet behöver inte ha framställts i omedelbar anslutning till den sexuella handlingen utan även påtryckningar som inträffat tidigare kan ligga till grund för bedömningen.¹⁰¹

De åligger åklagaren att styrka att deltagandet varit en följd av våldet eller hotet och att den misstänkta personen haft uppsåt eller oaktsamhet i förhållandet till denna omständighet. Även om den sexuella handlingen inte kan kopplas till våldet eller hotet på det sätt som krävs så kan handlingen ha varit ofrivilligt enligt den första meningen i 6 kap. 1 § BrB.¹⁰²

12.1.2 Våld vid frivilligt deltagande i en sexuell handling

Våld som målsäganden inte samtyckt till och som utövats i samband med en sexuell handling kan vara att bedöma som misshandel alternativt (grovt) vållande till kroppsskada om den sexuella handlingen inte varit en följd av våldet och målsäganden också i övrigt deltagit frivilligt i den sexuella handlingen.¹⁰³

Observera också att ett deltagande i en sexuell samvaro som från början varit frivilligt kan övergå i ett ofrivilligt deltagande om gärningspersonen fortsätter genomföra sexuella handlingar efter att målsäganden utsatts för våld som denne inte samtyckt till. I praxis finns exempel på frivilligt deltagande som övergått till våldtäkt sedan en målsägande utan att samtycka utsatts för strypvåld.¹⁰⁴

Kravet på den person som utför de sexuella handlingarna att försäkra sig om att den andra personen deltar frivilligt kvarstår under hela tiden som det sexuella umgänget består.¹⁰⁵ Detta kan leda till att olika delar av ett händelseförlopp ska bedömas på olika sätt. En sådan bedömning kan knyta

---

¹⁰¹ Prop. 2017/18:177 s. 80–81.

¹⁰² För sexuellt övergrepp hänvisas i 6 kap. 2 § till 6 kap. 1 § första meningen.

¹⁰³ Prop. 2017/18:177 s. 81.

¹⁰⁴ Hovrätten för Västra Sverige, dom 2025-06-09, i mål B 2889-25 och Svea hovrätt, dom 2025-06-02, i mål B 3530-24.

¹⁰⁵ Prop. 2017/18:177 s. 34.

an till att de sexuella handlingarna byter karaktär eller att de går utöver vad den andra personen rimligen kunde föreställa sig.¹⁰⁶

12.1.3 Våld vid bristande frivillighet till den sexuella handlingen

Även om den sexuella handlingen inte kan kopplas till våld och hot på ett sätt som krävs för att punkten om våld och hot som utesluter frivilligt deltagande ska kunna tillämpas kan deltagandet, beroende på omständigheterna i det enskilda fallet, ändå bedömas som ofrivilligt enligt första meningen i 6 kap. 1 § BrB.¹⁰⁷ Gärningen skulle också kunna bedömas som ofrivillig på grund av en annan punkt som utesluter frivilligt deltagande.

Frågan blir då hur det våld som utövats ska behandlas i samband med åtal och dom. Om gärningspersonen använt våld av särskilt allvarligt slag kan gärningen komma att bedömas som grov våldtäkt.

Om våldet inte är av särskilt allvarlig art och inte heller har haft betydelse för bedömningen av frivilligheten bör det dömas särskilt för våldet (misshandel). Ett exempel på detta är en gärningsperson som genomför ett samlag med en medvetlös person och samtidigt utövar våld mot denna person. Samma resonemang gäller för hot som inte haft betydelse för bedömningen av frivilligheten eller utgjort del av en kvalifikationsgrund för grovt brott.¹⁰⁸

12.1.4 Frivilligt deltagande i den sexuella handlingen och samtycke till våld – BDSM

Om de personer som deltar i sexuell samvaro är överens om att våld ska ingå som en del av umgänget kan deltagandet inte anses ha varit *en följd av våld*. Detta innebär inte att personer kan samtycka till att utsättas för hur mycket våld som helst. Bestämmelsen om misshandel är tillämplig även när våld utövas i samband med sex.

Frågan om hur mycket våld som kan godtas i sexuella sammanhang får bedömas enligt bestämmelserna om *samtycke* i 24 kap. 7 § BrB.¹⁰⁹ Där framgår att en gärning bedöms som brott oavsett samtycke om gärningen är *oförsvarlig* med hänsyn till den *skada, kränkning eller fara* som den medför eller på grund av dess *syfte* eller *andra omständigheter*.¹¹⁰

Ett giltigt samtycke förutsätter att den våldsutsatta personen har varit kapabel att förstå innebörden av samtycket och haft full insikt om relevanta förhållanden. Vidare måste samtycket ha varit frivilligt och inte lämnats under

---

¹⁰⁶ NJA 2024 s. 106 p. 14–15.

¹⁰⁷ Prop. 2017/18:177 s. 81.

¹⁰⁸ Se Asp, Brottsbalk (1962:700) 6 kap. 1 §, avsnitt 2.9 Konkurrensfrågor, Lexino 2024-01-01 (JUNO).

¹⁰⁹ Prop. 2017/18:177 s. 81.

¹¹⁰ Zila, Brottsbalk (1962:700) 24 kap. 7 §, Lexino 2023-06-01 (JUNO). Bestämmelsen tillkom 1994 och lagfäste den redan etablerade praxis som då fanns.

fysiskt eller psykiskt tvång och det ska ha varit allvarligt menat. Hypotetiska samtycken omfattas inte av bestämmelsen.¹¹¹

När en *misshandel* är att bedöma som *ringa* bör samtycke generellt utesluta ansvar medan det i princip aldrig är möjligt att åberopa ett samtycke med ansvarsbefriande verkan vid *grov misshandel*.¹¹²

Vid *misshandel av normalgraden* är rättsläget inte lika klart och de exempel som lämnas i doktrinen är främst på idrottens eller sjukvårdens områden. Man kan dock finna vissa hållpunkter som kan sammanfattas enligt följande:

- Lagstiftaren ansåg att utrymme bör ges till domstolarna att i vissa fall låta ett samtycke ge ansvarsbefriande verkan även vid misshandel av normalgraden.¹¹³
- Högsta domstolen har i en dom uttalat att gränsen för ansvarsfriande verkan av samtycke vid misshandel vanligen dras mellan ringa misshandel och misshandel av normalgraden men att det finns fall där omständigheterna är sådana att samtycke bör medföra ansvarsfrihet.¹¹⁴
- Vid ringa kroppsskada eller sjukdom bör man kunna godta ett samtycke som relevant utan att lägga vikt vid gärningens syfte även om gärningen klassificeras som misshandel av normalgraden (t.ex. vid sadism och masochism).¹¹⁵
- Det ska inte vara möjligt att samtycka till allvarlig kroppsskada medan samtycke till smärta normalt sett är ansvarsbefriande oavsett vilken grad av smärta som orsakats.¹¹⁶
- Vid misshandel av normalgraden där skadan inte består i ringa kroppsskada eller sjukdom bör väsentlig vikt läggas vid om gärningen haft ett godtagbart syfte.¹¹⁷

Strypvåld som orsakat medvetlöshet i samband med sex har i hovrättspraxis bedömts som en livsfarlig gärning då medvetlöshet är ett livshotande till-

---

¹¹¹ Bäckund m.fl. Brottsbalken (20 maj 2024 version 24, JUNO) kommentaren till 24 kap. 7 § underrubriken Förutsättningar för giltigt samtycke.

¹¹² Prop. 1993/94:130 s. 37 och Bäckund m.fl. Brottsbalken (20 maj 2024 version 24, JUNO) kommentaren till 24 kap. 7 § under rubriken Brott vid vilka samtycke befriar från ansvar.

¹¹³ Prop. 1993/94:130 s. 43.

¹¹⁴ "Tejpnigen" NJA 2013 s. 397.

¹¹⁵ Asp m.fl. (2013) Kriminalrättens grunder, andra upplagan, Iustus, s. 234 med hänvisning till NJA 1993 s. 553 som avsåg två ungdomar som inlätit sig i bråk med varandra.

¹¹⁶ "Tejpnigen" NJA 2013 s. 397 punkten 12.

¹¹⁷ Prop. 1993/94:130 s. 38 och Asp m.fl. (2013) Kriminalrättens grunder, andra upplagan, Iustus, s. 235 och Bäckund m.fl. Brottsbalken (20 maj 2024 version 24, JUNO) kommentaren till 24 kap. 7 § under rubriken Brott vid vilka samtycke befriar från ansvar.

stånd. Även om den tilltalade personen inte kunde dömas för grov miss-handel eftersom uppsåt saknades till livsfaran ansågs gärningarna ha varit *oförsvarliga* med hänsyn till den *livsfara* som de inneburit. Ansvarsbefriande samtycke kunde inte åberopas och den tilltalade personen dömdes för miss-handel av normalgraden.¹¹⁸

Den tilltalades *uppsåt* ska täcka även frånvaron av rättfärdigande omständigheter. Vid försvarlighetsrekvisit i undantagsregler bör det inte krävas uppsåt beträffande oförsvarligheten i sig men uppsåt bör krävas beträffande de omständigheter som föranleder bedömningen att gärningen är oförsvarlig.¹¹⁹ I rättsfallet RH 2015:1 som omnämns i stycket ovan hade den tilltalade personen visserligen inte uppsåt beträffande att gärningen var livsfarlig men till att medvetlöshet förelåg.¹²⁰

För en närmare beskrivning av rekvisiten hänvisas till brottsbalkskommentarerna som nås via JUNO.

12.2 Invändningar om bristande uppsåt p.g.a. sexsomni

Parasomni eller somnambulism innebär att hjärnan befinner sig i ett dissocierat tillstånd, dvs. att olika delar av hjärnan befinner sig i olika stadier av sömn eller vakenhet, och är ett samlingsbegrepp för olika sömnstörningar som föranleder oavsiktlig fysisk aktivitet i anslutning till sömn. En ovanlig variant av parasomni är sexsomni, vilket innebär att den som lider av störningen utför olika sexuella handlingar under sömn.¹²¹

Högsta domstolen har i ett mål gällande grovt rattfylleri uttalat sig om invändningar av detta slag.¹²² Kortfattat anförs följande:

- I en situation med ett förhållandevis sammansatt agerande bör invändningen hanteras som en fråga om uppsåt.
- I det straffrättsliga kravet på uppsåt ligger ett krav på att gärningspersonen måste ha varit i någon grad medveten om sitt handlande.
- Det finns inte skäl att behandla beviskravet för uppsåt vid invändning om somnambulism på annat sätt än vad som i allmänhet gäller vid brottmål.
- Ansvaret för den straffrättsliga uppsåtsbedömningen ligger alltid på

---

¹¹⁸ RH 2015:1.

¹¹⁹ Asp m.fl. (2013) Kriminalrättens grunder, andra upplagan, Iustus, s. 324 och 352.

¹²⁰ Jfr dom Svea hovrätt 2025-03-18 i mål B 2727-24 där den tilltalade personen varken hade uppsåt i förhållande till medvetlösheten eller till att gärningen var livsfarlig och där gärningen bedömdes som försvarlig.

¹²¹ Rättsmedicinalverket, Utredning om utvidgat uppdrag gällande parasomni och sexsomni dnr X20-90119.

¹²² "Sömninvändningen" NJA 2024 s. 174.

rätten med beaktande av den samlade utredningen i målet såsom de närmare omständigheterna kring handlandet och vad gärningspersonen kan ha uttryckt. Det är då av betydelse vilken handling som åtalet gäller.

Angående nödvändigheten av ett *utlåtande av en sömnexpert* i det enskilda fallet, vilket var en av frågorna i målet, anför Högsta domstolen följande:

Ett utlåtande av en sömnexpert eller annan utredning om somnambulism kan vara av värde. Sådan utredning kan tillföra kunskaper om hur sömntillstånd typiskt sett ter sig och sannolikheten för att den aktuella gärningen skett i sömnen. Ansvaret för den straffrättsliga uppsätsbedömningen ligger dock alltid på rätten, med beaktande av den samlade utredningen i målet.

[REDACTED]

12.3 Målsägande med osynliga funktionsnedsättningar

För bemötandefrågor och förhör med en person som har en osynlig funktionsnedsättning hänvisas till RåV 2022:10 *Bemötande av brottsoffer* och RåV 2022:3 *Barnförhör m.m. Även något om förhör med vuxna med osynlig funktionsnedsättning*. I den senare vägledningen beskrivs vad man bör tänka på innan, under och efter förhöret samt specifika omständigheter att beakta vid olika typer av funktionsnedsättningar såsom intellektuell funktionsnedsättning, ADHD och autism.

På ämnessidan Brottsoffer och bemötandefrågor finns länkar till externa hemsidor där man kan finna information om olika osynliga funktionsnedsättningar.

Om en målsägande i en utredning om sexualbrott t.ex. har en intellektuell funktionsnedsättning bör åklagaren ta ställning till om målsäganden befinner sig i en särskilt utsatt situation, dvs. om målsäganden har klart begränsade möjligheter att freda sin sexuella integritet.¹²³

Iakttagelser i samband med överprövningsverksamhet och genomgång av domar har visat att det kan finnas svårigheter att bedöma om den misstänkta personen otillbörligt har utnyttjat en särskilt utsatt situation.

De typer av mål där det oftast görs gällande att gärningen inneburit ett otillbörligt utnyttjande av en särskilt utsatt situation avser gärningar där måls-

---

¹²³ Prop. 2012/13:111 s. 112.

äganden sovit eller varit kraftigt berusad, dvs. att den utsatta situationen har varit *tillfällig*. Att en målsägande pga. en intellektuell funktionsnedsättning har klart begränsade möjligheter att freda sin sexuella integritet är ett *tillstånd som är bestående*. Samtidigt har även personer med en intellektuell funktionsnedsättning *rätt till ett sexualliv*.¹²⁴ Risken är att denna rättighet får alltför mycket tyngd vid bedömningen, med följd att åtal inte väcks eller att åtalet ogillas. Det avgörande är dock om gärningen inneburit ett *otillbörligt utnyttjande* av den nedsatta förmågan.¹²⁵ En särskilt utsatt situation kan föreligga både då gärningspersonen och målsäganden varit initiativtagare till den sexuella handlingen.¹²⁶

Prövning görs i följande steg:

- Befinner sig målsäganden i en *särskilt utsatt situation*? Även omständigheter som inte uttryckligen räknas upp i lagtexten kan åberopas. Flera olika omständigheter kan var för sig eller i kombination göra att målsäganden var i en särskilt utsatt situation.¹²⁷
- Har gärningen inneburit ett *otillbörligt utnyttjande*? Med utnyttjande menas att det ska föreligga ett orsakssamband, dvs. att den särskilt utsatta situationen har varit en förutsättning för den sexuella handlingen. Med otillbörligt menas att gärningen inneburit ett angrepp på målsägandens sexuella integritet.¹²⁸
- Har gärningspersonen haft *uppsåt* i förhållande till de omständigheter som läggs till grund för att målsäganden befunnit sig i en särskilt utsatt situation och att gärningen inneburit ett otillbörligt utnyttjande.
- Om det inte kan styrkas att gärningen inneburit ett otillbörligt utnyttjande av en särskilt utsatt situation prövas om målsäganden *under alla förhållanden inte deltagit frivilligt* i den sexuella handlingen.
- I sista hand prövas om gärningspersonen varit *oaktsam* i förhållande till omständigheten att gärningen inneburit ett otillbörligt utnyttjande av en särskilt utsatt situation eller i vart fall till att målsäganden under alla förhållanden inte deltagit frivilligt.

[REDACTED]

---

¹²⁴ Se t.ex. SOU 2023:80 s. 77.

¹²⁵ Prop. 2017/18:177 s. 82–83.

¹²⁶ Prop. 2004/05:45 s. 136 och redogörelse för gällande rätt i SOU 2023:80 s. 76.

¹²⁷ Prop. 2017/18:177 s. 82.

¹²⁸ A. prop. s. 82–83 och prop. 2012/13:111 s. 112–113, se även genomgång av gällande rätt i SOU 2023:80 s. 77.

12.4 Hedersproblematik

Vid indikationer på att målsäganden lever i en hederskontext finns det några särskilda saker att tänka på under utredningen. Inte minst är det viktigt att beakta målsägandens säkerhet. Här hänvisas till RåV 2023:16 *Hedersrelaterad brottslighet och könsstämpling*.

För en målsägande som lever i en familj som inte godtar sexuella relationer före äktenskapet kan spridande av ofördelaktiga meddelanden till någon i familjen innebära ett allvarligt hot som kan utnyttjas för att förmå målsäganden att delta i sexuella handlingar. Ett sådant hot kan t.ex. vara att sprida poseringsbilder som målsäganden tidigare skickat till gärningspersonen eller att hota med att berätta för en kvinnas släkt att hon har en pojkvän.¹²⁹

För en målsägande som lever i en hederskontext kan det finnas en större risk än för andra personer att bli utsatt för en oskuldskontroll eller en otrohetskontroll på ett sätt som innebär ett sexuellt övergrepp. Högsta domstolen har vid två tillfällen uttryckt att det inte krävs något sexuellt syfte för att döma för våldtäkt vid penetration med fingrar i en kvinnas underliv.¹³⁰

12.5 Våldtäkt eller sexuellt övergrepp vid sexköp

Sedan den 1 juli 2018 krävs det inte längre att den som genomför den sexuella handlingen med målsäganden är densamma som har utövat våld eller hot mot målsäganden. Även den som utnyttjar en tvångssituation framkallad av någon annan kan dömas som gärningsperson.

---

¹²⁹ Prop. 2017/18:177 s. 80–81.

¹³⁰ NJA 2013 s. 548 och Högsta domstolen, dom 2024-02-21, i mål B 6770-22.

Denna lagändring tillsammans med det oaktsamhetsansvar som också infördes den 1 juli 2018 kan komma att leda till att sexköpare i större utsträckning än tidigare döms för våldtäkt eller sexuellt övergrepp istället för köp av sexuell handling. Som ett konkret exempel i propositionen anges människohandel som syftar till prostitution, dvs. när en person genom våld eller hot tvingats att delta i sexuella handlingar med en person som köper sex. En förutsättning för straffansvar är dock att gärningspersonen kände till eller misstänkte att målsägandens val att delta var en följd av misshandel eller hot från en annan person.¹³¹

I en dom från Svea hovrätt dömdes en man för oaktsam våldtäkt bestående av att han köpt en sexuell handling av en person som var utsatt för människohandel. Tingsrätten ansåg att målsäganden p.g.a. den människohandel hon var utsatt för befann sig i en särskilt utsatt situation, dvs. att hon haft klart begränsade möjligheter att freda sin sexuella integritet. Tingsrätten ansåg det styrkt att den tilltalade hade misstänkt att målsäganden var utsatt för människohandel men inte att han var likgiltig inför att så var fallet, dvs. det förelåg inte likgiltighetsuppsåt. Han dömdes därför för oaktsam våldtäkt. Hovrätten delade tingsrättens bedömning.¹³²

Utvecklingscentrum vill uppmärksamma att bestämmelsen om särskilt utsatt situation har varit densamma sedan den 1 juli 2013, varför ett sexköp av en person utsatt för människohandel skulle kunna bedömas som våldtäkt på den grunden redan före den 1 juli 2018. Det fanns dock inget oaktsamhetsansvar före denna tidpunkt, vilket innebar att det krävdes att man kunde styrka i vart fall likgiltighetsuppsåt inför målsägandens utsatta situation.¹³³

Sedan den 1 augusti 2022 då realtidskravet vid distansbrotten avskaffades kan även visa handlingar som tidigare bedömts som koppleri numera straffas som våldtäkt eller sexuellt övergrepp, t.ex. om offret vid ett fysiskt möte med ”kopplaren” förmås att senare, trots bristande frivillighet, utföra en sexuell handling på sig själv eller på någon annan eller tåla en sexuell handling som någon annan utför. I praktiken torde detta förutsätta att någon omständighet som utesluter frivillighet föreligger eftersom ”tjatsex” inte anses vara bristande frivillighet.¹³⁴

Den 1 juli 2025 blev brottet köp av sexuell tjänst *köp av sexuell handling*. Straffansvaret omfattar den som förmår en person att mot ersättning företa eller tåla en sexuell handling i huvudsakligt syfte att delta i eller förevisa handlingen. Bestämmelsen omfattar även sexuella handlingar som utförs på distans, dvs. utan fysisk kontakt, och det ställs inget krav på att det ska vara

---

¹³¹ Prop. 2017/18:177 s. 39.

¹³² Svea hovrätt, dom 2019-07-15, i mål B 5624-19 (åtalspunkten 8), se särskilt tingsrättens dom s. 62–66 och hovrättens dom s. 9–10.

¹³³ Prop. 2017/18:177 s. 38 och 40.

¹³⁴ Prop. 2021/22:132 s. 27.

en tillfällig förbindelse, varför s.k. camshows och sugardejting kan vara straffbart för köparen.¹³⁵

---

¹³⁵ Prop. 2024/25:124 s. 32–33. Se vidare RÄV 2024:9 *Sexualbrott (del 1)*, avsnitt 6.5.

13 Skadestånd

Skadestandsfrågorna i mål om sexualbrott handläggs oftast av ett målsägandebiträde. Vid ett par tillfällen under förundersökning och rättegång är dock skadestandsfrågorna en uppgift för åklagaren.

Det är oftast åklagaren som för målsägandens talan i hovrättsprocessen eftersom målsägandebiträde sällan förordnas i hovrätten.¹³⁶ Åklagaren kan ofta utgå från de ersättningsyrkanden som målsägandebiträdet har framställt i tingsrätten men det kan vara bra att känna till något om ersättningsnivåerna för kränkning och sveda och värk i form av psykisk personskada vid sexualbrott. För övriga skadestandsfrågor hänvisas till RÄV 2023:3 *Skadestånd – Om åklagarens uppgift att föra målsägandens talan*.

Kränkningersättningen bestäms enligt 5 kap. 6 § skadeståndslagen. Sedan den 1 juli 2022 gäller höjda ersättningsnivåer för kränkning enligt en ändring i 5 kap. 6 § skadeståndslagen.¹³⁷ Frågan om retroaktiv tillämpning av höjda ersättningsnivåer har klarlagts av Högsta domstolen.¹³⁸

Brottsoffermyndigheten har i avvaktan på domstolspraxis lämnat vägledning om nya kränkingsnivåer för olika brott som inträffat fr.o.m. den 1 juli 2022. Vägledningen har tagit tidigare avgöranden i Nämnden för brottsskadeersättning som utgångspunkt.¹³⁹

Brott	Före 1 juli 2022	Fr.o.m. 1 juli 2022
Våldtäkt – bristande frivillighet	100 000 kr	200 000 kr
Oaktsam våldtäkt, medveten oaktsamhet	75 000 kr	150 000 kr
Försök till våldtäkt	50 000 kr	100 000 kr
Sexuellt övergrepp	50 000 kr	100 000 kr
Sexuellt ofredande	5 000 kr	10 000 kr

¹³⁶ Se RÄV 2024:6 *Hovrättsprocessen, Vägledning för åklagare*.

¹³⁷ Prop. 2021/22:198.

¹³⁸ "Kränkningen före lagändringen" NJA 2023 s. 362.

¹³⁹ Brottsoffermyndigheten, beslut 2022-11-07 Vägledande kränkingsnivåer för skadehändelser fr.o.m. den 1 juli 2022 s. 15–16. Närmare omständigheter i de aktuella fallen framgår av beslutet.

Nämnden för brottsskadeersättning har i beslut avseende ersättning för kränkning vid våldtäkt efter den 1 juli 2022 fattat beslut om högre ersättning än 200 000 kr i fall där det förelegat försvårande omständigheter. Som exempel kan nämnas våldtäkt i nära relation med våldsinslag inför parternas gemensamma barn där kränkingsersättningen bestämdes till 300 000 kr samt våldtäkt av okänd man i samband med inbrottsstöld där kränkingsersättningen bestämdes till 250 000 kr.¹⁴⁰

I ett beslut den 24 februari 2025 som avsåg ersättning vid grov våldtäkt som ägt rum efter den 1 juli 2022 uttalade nämnden att ersättningen för kränkning vid *grov våldtäkt* som utgångspunkt bör vara i vart fall 300 000 kr. I det aktuella fallet bestämdes dock ersättningen till 450 000 kr. Nämnden beaktade bl.a. att kvinnan utsattes av två män för flera särskilt hänsynslösa och råa moment i ett utdraget händelseförlopp och att hon hade stora svårigheter att ta sig därifrån.¹⁴¹

För vissa typer av brott har det genom rättspraxis, främst avgöranden från Högsta domstolen men även avgöranden från Brottsoffermyndigheten, utarbetats schablonbelopp för *sveda och värk till följd av psykisk personskada*. Sådana schablonbelopp tillämpas bl.a. vid vissa sexualbrott där gärningarna presumeras medföra en personskada. Den skadelidande får en bevislättnad genom att det inte krävs en medicinsk utredning som styrker de psykiska besvären.¹⁴²

Nämnden för brottsskadeersättning har beslutat om nya schabloniserade belopp som ska tillämpas på skador som inträffat fr.o.m. den 7 oktober 2024.¹⁴³

Brott	Före 7 oktober 2024 ¹⁴⁴	Fr.o.m. 7 oktober 2024
Våldtäkt och grov våldtäkt	15 000 kr	20 000 kr
Oaktsam våldtäkt och våldtäkt mindre grovt brott	70 000 kr	15 000 kr

För domstolspraxis hänvisas till rättsfallssammanställningen på ämnessidan Sexualbrott mot vuxna.

¹⁴⁰ Brottsoffermyndighetens beslut i ärende 4613/2023 och 6525/2023.

¹⁴¹ Brottsoffermyndighetens beslut i ärende 8372/2024.

¹⁴² Prop. 2000/01:68 s. 71 f.

¹⁴³ Nämnden för Brottsskadeersättning dnr 2281/2024.

¹⁴⁴ "Skadestånd efter övernattningen" NJA 2019 s. 1064 och Nämnden för Brottsskadeersättning dnr 1321/202.

14 Sekretessfrågor

14.1 Under förundersökningen och vid åtal

Förutom förundersökningssekretessen råder ofta sekretess till förmån för enskild under förundersökningen enligt 35 kap. 1 § OSL. När åtal väcks och uppgifterna lämnas till domstol är huvudregeln att sekretessen upphör. I mål om ansvar för sexualbrott finns ett undantag enligt 35 kap. 7 och 12 §§. I samband med åtal bör åklagaren se till att förundersökningsprotokollet sekretessmarkeras med nämnda lagrum.

I stämningsansökan ges målsäganden ett "sekretess-alias" för att skydda dennes identitet. På samma sätt kan man behöva sekretessbelägga identiteten på vissa vittnen, t.ex. en nära anhörig, för att det inte av domen ska kunna dras slutsatser om vem målsäganden är.¹⁴⁵ I vissa fall, t.ex. om brottsplatsen är identisk med målsägandens adress kan det även finnas skäl att inte ta med gatuadress i stämningsansökan för att skydda målsägandens identitet.

För frågor om partsinsyn hänvisas till avsnitt 18.2 nedan samt RåV 2022:26 *Den misstänktes rätt till insyn i en brottsutredning*.

14.2 Under rättegången

Förhandlingar i mål om sexualbrott hålls oftast inom stängda dörrar efter att yrkanden och inställning till yrkanden avhandlats.

När en förhandling ägt rum inom stängda dörrar kan domstolen besluta om att sekretessen ska bestå.¹⁴⁶ Meddelas inte ett sådant beslut i domen upphör sekretessen för uppgifterna i målet, vilket bl.a. innebär att det i nästa instans saknas förutsättningar för en förhandling inom stängda dörrar.¹⁴⁷

14.3 Nedlagda förundersökningar

14.3.1 Nedlagd förundersökning men åtal väcks för andra brott

Det är vanligt förekommande att misstanke om sexualbrott utreds i samma ärende som andra brott, t.ex. grov kvinnofridskränkning eller misshandel och att partsställningen är densamma. Om misstanken om sexualbrott läggs ner,

---

¹⁴⁵ Sekretess-alias skapas i Cåbra under fliken "personer" där man kryssar i rutan för sekretess i ärendet. Genom detta förfarande skapas automatiskt en sekretessbilaga till stämningsansökan.

¹⁴⁶ 43 kap. 5 § OSL.

¹⁴⁷ 5 kap. RB samt 35 kap. 12 § och 43 kap. 8–9 §§ OSL.

men åtal väcks för andra brott, kommer eventuella uppgifter om sexualbrott i förundersökningsprotokollet inte att omfattas av undantaget från upphörande av sekretess enligt 35 kap. 7 och 12 §§ RB. För att undvika att uppgifter som rör misstankar om sexualbrott blir offentliga bör därför följande åtgärder vidtas:

- Förhör angående misstankarna om sexualbrott hålls separerade från förhör angående övriga brottsmisstankar, om möjligt.
- I direktiv ges anvisningar om vad som inte ska ingå i förundersökningsprotokollet.
- Uppgifter i förundersökningsprotokollet som inte rör åtalet gallras ut. Det innefattar att man bl.a. i förhör maskar vissa uppgifter.¹⁴⁸

Om uppgifter, som rör den nedlagda förundersökningen om sexualbrott, inte kan gallras därför att uppgiften har betydelse för åtalet, kan sekretessen ändå kvarstå i domstol för vissa uppgifter:

- Enligt 35 kap. 7 § 3 OSL upphör inte sekretessen i samband med att uppgiften lämnas till domstol om uppgiften kommer från en annan myndighet än en brottsutredande myndighet och uppgiften där var belagd med sekretess. Ett rättsintyg från Rättsmedicinalverket där uppgifter i intyget är skyddade enligt 25 kap. 1 § OSL (hälso- och sjukvårdssekretess) är ett sådant exempel.¹⁴⁹ Motsvarande bör gälla journaler från den offentliga vården.¹⁵⁰
- I 21 kap. 1 § OSL finns en bestämmelse om sekretess oavsett i vilket sammanhang uppgiften förekommer. Skyddet gäller väldigt känsliga uppgifter om enskildas hälsa eller sexualliv. Det gäller också oavsett vem som lämnat in uppgiften, dvs. även uppgifter från privatpersoner omfattas. Undantag stadgas dock för uppgifter i förhandling om tvångsmedel, uppgift om vem som är tilltalad samt *uppgifter som tas in i beslut*. Sekretessen upphör inte då uppgiften ges in till domstol men den upphör om den förebringas vid offentlig förhandling.¹⁵¹

---

¹⁴⁸ 45 kap. 7 § 2 st. RB och RåV 2022:26 *Den misstänktes rätt till insyn i en brottsutredning*, s. 52–53.

¹⁴⁹ Lernberg m.fl., Offentlighets- och sekretesslagen (22 nov. 2023 JUNO), kommentaren till 35 kap. 7 §.

¹⁵⁰ En myndighet är alla organ som ingår i den offentlighetsstatliga och kommunala organisationen, Lernberg m.fl. Offentlighets- och sekretesslagen (22 nov. 2023 JUNO), kommentaren till 2 kap. 1 §.

¹⁵¹ Lernberg m.fl. Offentlighets- och sekretesslagen (22 nov. 2022 JUNO), kommentaren till 21 kap. 1 §.

14.3.2 Beslutsmotivering

Vid beslut om att lägga ner en förundersökning är det oftast tillräckligt att använda Cåbras standardiserade motiveringar. Om det finns behov av att skriva en utförligare motivering är det viktigt att beakta vilka uppgifter som tas med i beslutet. Exempelvis upphör sekretess till skydd för enskilds hälsa eller sexualliv och sekretess till skydd för enskilds personliga och ekonomiska förhållanden om uppgiften tas in i ett beslut.¹⁵²

Riksåklagaren har i tillsynsbeslut uttalat sig närmare om vilka uppgifter som inte bör förekomma i en beslutsmotivering, t.ex. namn som förekommit i utredningen, vad olika personer uppgett eller hur åklagaren ser på olika personers trovärdighet.¹⁵³

Om det behövs en utförligare förklaring för att målsäganden ska förstå beslutet kan detta tillgodoses genom att åklagaren tar kontakt med målsägandebiträdet och lämnar nödvändig information. Åklagaren kan också komma överens med polisens utredare om att denne muntligen underrättar målsäganden om beslutet.

---

¹⁵² 21 kap. 1 § 2 st. 3 och 35 kap. 6 § 1 OSL.

¹⁵³ Se sammanfattning av tillsynsbeslut, maj 2018 samt 2023:3 på Rånet.

15 Jurisdiktion vid brott utomlands

Kontroller vid gärningar begångna utomlands:

- Är svensk domstol behörig att döma?
- Krävs dubbel straffbarhet?
- Är den konkreta gärningen straffbelagd?
- Är gärningen preskriberad på gärningsorten?
- Vilken straffskala gäller på gärningsorten?
- Krävs åtalsförordnande?

För att ett distansbrott ska anses begånget i Sverige räcker det att någon del av brottet är begånget här eller att effekten har inträtt här.¹⁵⁴

Det förekommer att en anmälan om våldtäkt avser misstankar om brott begångna i annat land. Svensk domstol har *behörighet att döma* för brottet bl.a. om:

- gärningspersonen vid gärningstillfället eller när åtal väcks var svensk medborgare eller hade hemvist här
- brottet har riktat sig mot svensk medborgare eller person med hemvist i Sverige.¹⁵⁵

Som huvudregel krävs också att gärningen är straffbar enligt lagen på gärningsorten, dvs. att det föreligger *dubbel straffbarhet*.¹⁵⁶ Undantag stadgas för bl.a.:

- brott för vilket det lindrigaste straff som är föreskrivet enligt svensk lag är fängelse i fyra år eller mer, t.ex. grov våldtäkt
- vissa brott enligt 6 kap. BrB mot en person som inte fyllt 18 år, t.ex. våldtäkt och sexuellt övergrepp.

Om dubbel straffbarhet krävs räcker det inte att gärningen i fråga hör till en viss typ av gärningar som är kriminaliserade i det andra landet. Det krävs att den *konkreta gärningen som sådan är straffbar*.¹⁵⁷ Dvs. att just den anmälda gärningen ska vara straffbar enligt det andra landets lagstiftning t.ex. att gärningen inte är preskriberad. Kravet på att den konkreta gärningen ska vara

---

¹⁵⁴ 2 kap. 1 § BrB.

¹⁵⁵ Se även övriga grunder för svensk domstols behörighet i 2 kap. 3 § BrB.

¹⁵⁶ 2 kap. 5 § BrB.

¹⁵⁷ Prop. 2004/05:45 s. 126.

straffbar i det andra landet får också betydelse då en anmälan om våldtäkt har sin grund i ett påstående om bristande frivillighet eftersom inte alla länder har en sådan lagstiftning. Det har dock ingen betydelse om gärningen faller in under en annan rubricering i det andra landet.¹⁵⁸

Om det föreligger en nära relation mellan målsäganden och den misstänkta personen ställer vissa länder krav på *åtalsangivelse inom viss tid* för att brottet ska kunna åtalas. Enligt lagstiftaren är det osäkert om varje omständighet som förutsätts för att gärningspersonen ska kunna dömas till ansvar ska vara uppfyllt. Det borde t.ex. inte vara nödvändigt att ett eventuellt krav på målsägandeangivelse är uppfyllt. Som utgångspunkt borde gälla att s.k. materiella straffbarhetsbetingelser ska beaktas, men inte processuella krav. Det görs dock inget uttalande om *tidsbegränsade* åtalsangivelser, en konstruktion som inte finns i det svenska rättssystemet.

Om det i ett svar på förfrågan om dubbel straffbarhet lämnas en upplysning om krav på *åtalsangivelse inom viss tid* behöver åklagaren utreda om bestämmelsen utgör en preskriptionsbestämmelse, dvs. en materiell betingelse, som har betydelse för frågan om dubbel straffbarhet. Vid osäkerhet kan Åklagarmyndighetens enhet för internationellt rättsligt samarbete kontaktas för rådgivning.¹⁵⁹

För en mer ingående beskrivning av jurisdiktionsfrågor vid brott utomlands hänvisas till RÄV 2021:26 2 kap. BrB – *svensk domsrätt och åtalsförordnande*. För frågor om rättslig hjälp hänvisas till RÄV 2022:9 *Internationell rättslig hjälp i brottmål*.

---

¹⁵⁸ Se Asp, Brottsbalken (1962:700) 2 kap. 5 §, Lexino 2024-01-01.

¹⁵⁹ HD har i mål B 7798-24 meddelat prövningstillstånd avseende frågan om dubbel straffbarhet vid krav på tidsbegränsad målsägandeangivelse, se riksåklagarens svarsskrivelse i AMR-1664-25.

16 Avslutning av förundersökningen

16.1 Förundersökningen läggs ned

Beslutsmotiveringar omfattas i de flesta fall inte av sekretess. Om det är påkallat att använda en mer utförlig motivering än den som ges i Cåbras standardiserade mallar bör detta beaktas, (se avsnitt 14.3).

Om målsägandens berättelse inte innefattar ett brott ska förundersökningen läggas ned med motiveringen att det inte längre finns anledning att anta att brott som hör under allmänt åtal har begåtts.

Felaktiga brottsrubriceringar i Cåbra ska justeras innan beslut, och brottsmisstankar som delgivits den misstänkta personen ska vara registrerade i Cåbra. Frågan om denne ska höras och delges misstanke behandlas i avsnitt 6.1.

Målsägandens och den misstänkta personens rätt till underrättelse då förundersökningen läggs ned eller då åklagaren beslutar att inte väcka åtal framgår av förundersökningskungörelsen.¹⁶⁰

Iakttagelser i överprövningsverksamheten visar att överprövning många gånger begärs därför att målsäganden inte förstår beslutet och inte känner till vilka förundersökningsåtgärder som har vidtagits, t.ex. vilka vittnen som är hörda. Som framhållits i Räv 2022:10 *Bemötande av brottsoffer* bör åklagaren i mer omfattande eller svårbedömda fall förklara sitt beslut för brottsoffret eller dess företrädare, särskilt när brottsoffret är under 18 år.¹⁶¹

Målsägandens behov av information och förståelse för beslutet kan tillgodoses på olika sätt. Ett alternativ till en utförligare skriftlig beslutsmotivering kan vara att åklagaren tar kontakt med målsägandebiträdet för en närmare förklaring av beslutet eller att polisen på uppdrag av åklagaren underrättar målsäganden muntligen.

16.2 Förundersökningsprotokoll och slutunderrättelse

Frågor om vilket material som ingår i en förundersökning och vad som ska tas in i förundersökningsprotokollet behandlas i Räv 2022:26 *Den misstänktes*

---

¹⁶⁰ 14 § förundersökningskungörelsen (1947:948).

¹⁶¹ Räv 2022:10 *Bemötande av brottsoffer*.

*rätt till insyn i en brottsutredning.*¹⁶² Här kan dock särskilt nämnas frågan om hanteringen av spegelkopier av innehållet i en mobiltelefon och i vilken utsträckning detta material ska anses ingå i förundersökningen. Frågan behandlas i avsnitt 5.4 Målsägandens mobiltelefon.

Vid slutunderrättelsen av förundersökningen har den misstänkta personen och försvararen rätt att ta del av det som har förekommit vid förundersökningen.¹⁶³ I förundersökningar om sexualbrott förekommer ofta mycket känsligt material, bl.a. i journaler från målsägandens läkarbesök. Möjligheten att inskränka insynen vid slutunderrättelsen är mycket begränsad. För att undvika att polisen utför slutunderrättelse av en förundersökning som sedan inte leder till åtal kan det vara värdefullt att pröva bevisläget genom att upprätta ett utkast till stämningsansökan och bevisuppgift innan direktiv ges om slutunderrättelse.

Den misstänkta personens rätt till insyn i förundersökningsmaterialet begränsas endast av 10 kap. 3 § OSL, den s.k. kollisionsbestämmelsen. Denna bestämmelse ger en möjlighet att vägra lämna ut en uppgift om det med hänsyn till allmänt eller enskilt intresse är av *synnerlig vikt* att sekretessbelagt material inte röjs.¹⁶⁴

---

¹⁶² RåV 2022:26 *Den misstänktes rätt till insyn i en brottsutredning*, kapitel 3 och 4.

¹⁶³ 23 kap. 18 a § RB.

¹⁶⁴ 10 kap. 4 § OSL samt 23 kap. 21 a § 3 st. RB. Se även RåV 2022:26 *Den misstänktes rätt till insyn i en brottsutredning*.

17 Åtalet

17.1 Sekretessfrågor

För sekretess i samband med utformning av stämningsansökan samt under huvudförhandlingen hänvisas till avsnitt 14.1.

17.2 Gärningsbeskrivning

Utformningen av gärningsbeskrivningen vid åtal om sexualbrott kan innebära särskilda utmaningar. Tillämpningsområdet för olika bestämmelser överlappar varandra och 6 kap. BrB har varit föremål för ett flertal lagändringar. Det kan vara oklart om det sexuella agerandet är en sexuell handling och om den i så fall är jämförlig med samlag. Det kan vara ovisst om det i slutändan går att styrka uppåt till bristande frivillighet och det kan vara ifrågasatt om en gärning skett före eller efter en specifik lagändring. Det gäller därför att vid åtalet *och senare under rättegången* beakta möjliga utfall av domstolens bevisvärdering och bedömning av rättsliga frågor.

Högsta domstolen har i beslut i det mål som allmänt kallats "Snippanmålet" redogjort för gärningsbeskrivningens betydelse för brottmålsprocessen och det ansvar som vilar på åklagare respektive domstol att ta upp frågan om eventuell tillämpning av *andra straffbestämmelser* än de som omfattas av åtalet.

Högsta domstolen uttalar att *utgångspunkten måste vara att ansvaret ligger på åklagaren* och att rätten bör vara försiktig i sin processledning. I det aktuella målet som avsåg åtal om våldtäkt mot barn ansåg dock Högsta domstolen att hovrätten borde ha utnyttjat sin processledning genom att ta upp frågan om alternativ tillämpning av straffbestämmelsen om sexuellt övergrepp mot barn. Högsta domstolen uttalar att det finns en gräns för när det måste vara oriktigt att domstolen är passiv såsom vid straffbestämmelser där en bestämmelse mer eller mindre helt innesluter tillämpningsområdet för en annan bestämmelse, vilket är fallet vid de i målet aktuella straffbestämmelserna (punkterna 24–31 och 39–40).

Förutom att åberopa alternativa straffbestämmelser finns det ofta behov av att täcka upp utfallet av bevisvärderingen med olika rekvisit i gärningsbeskrivningen och att utforma alternativa gärningspåståenden. I RåV 2024:9 *Sexualbrott (del 1) Lagstiftnings- och rubriceringsfrågor*, finns stöd för rubricering, utformning av gärningsbeskrivning och andrahandsyrkanden.

17.3 Utvisningsyrkande

I samband med åtal bör ett utvisningsyrkande framställas då den misstänkta personen inte är svensk medborgare och kraven i övrigt är uppfyllda för ett sådant yrkande. Ett yrkande kan dock underlåtas om anknytningen till Sverige eller verkställighetshinder gör att det framstår som osannolikt att yrkandet kommer att bifallas¹⁶⁵ (se även avsnitt 2.7).

17.4 Åberopande av tidiga förhör

Om åklagaren åberopar uppspelning av ett s.k. tidigt förhör med målsäganden anges detta i bevisuppgiften. Åklagaren bör verka för att rätten tar ställning i frågan om tillåtande av uppspelning innan huvudförhandlingen. För målsägandens del kan det minska påfrestningen inför den kommande rättegången att i förväg få veta om hela händelseförloppet ska berättas en gång till eller om han eller hon endast förväntas svara på kompletterande frågor.¹⁶⁶

Även förhör med ett vittne eller en misstänkt person som spelats in med ljud och bild under förundersökningen kan åberopas som tidigt förhör.¹⁶⁷

Rätten prövar utifrån omständigheterna i det enskilda fallet om det är lämpligt att den tidiga berättelsen tillåts som bevis. Vid bedömningen ska rätten ta hänsyn både till processekonomiska skäl och rättssäkerhetsaspekter. Det är den som åberopar berättelsen som ska visa varför den ska tillåtas.¹⁶⁸ Åklagaren bör därför ange skäl för uppspelningen. Ett skäl kan vara att målsäganden hörts i nära anslutning till händelsen. En sådan berättelse kan förutom att återge målsägandens berättelse av händelseförloppet också visa förhållandena på platsen, målsägandens reaktioner och tillstånd efter gärningen samt hur förhöret gått till och vilka frågor som ställts.¹⁶⁹ En uppspelning av ett tidigt förhör med målsäganden kan i vissa fall även ersätta förhör med den polis som varit på plats i samband med anmälningsupptagning och förhör.

Överklagande av rättens beslut att inte tillåta uppspelning av ett tidigt förhör kan endast göras i samband med överklagande av domen.¹⁷⁰

---

¹⁶⁵ RåV 2023:15 *Utvisning*, s. 4 och 40.

¹⁶⁶ Ett av skälen för införandet av de nya bestämmelserna om tidiga förhör var minskad påfrestning för förhörspersoner, prop. 2020/21:209 s. 1.

¹⁶⁷ 35 kap. 15 § BrB.

¹⁶⁸ RåV 2021:23 *Nya regler om tidiga förhör*.

¹⁶⁹ A.a. avsnitt 3.2.1 och protokoll i mål B 981-23 vid Hovrätten för Nedre Norrland.

¹⁷⁰ 49 kap. 3 § RB.

Bilaga 1

Checklista – inledande förundersökningsåtgärder

I nedanstående checklista görs hänvisningar till beskrivningar av åtgärderna, dels i Polisens metodstöd *Checklistor för initiala utredningsåtgärder vid brott mot särskilt utsatta brottsoffer* (PM), dels till avsnitt i denna RåV. Checklistan tar upp inledande utredningsåtgärder som vanligtvis behöver övervägas vid misstanke om sexualbrott. Listan är inte uttömmande.

Inledande förundersökningsåtgärder	Läs mer

ÅKLAGARMYNDIGHETEN